

Mens en Wereld

5e jaargang, nummer 6 • 21 Juni 1950

MAANDBLAD VOOR BUITENKERKELIJKEN • UITGAVE VAN HET HUMANISTISCH VERBOND

De ander de mens

OP afgezaagde vragen volgen soms originele antwoorden. „Wat is U in Engeland het meest opgevallen?” wilde een journalist weten van een bekende Amerikaanse. „Dat het er 's middags om kwart over vier zo stil is op straat”, zei ze onmiddellijk.

Het was geen reclame voor de B.B.C. uitzending op dat tijdstip. Want de straten waren juist zo leeg, omdat het programma van dat uur de Engelsen bijzonder boeide. Wat er dan in de aether was? Geen mysterieus hoorspel, geen getapte humorist. De radiogids vermeldde slechts heel gewone huiselijke- en familie-aangelegenheden van een heel gewone Engelse moeder. Goed gespeeld, goed gesproken, onge- twijfeld. Maar zonder enige sensatie of dramatische gebeurtenissen.

Deze belangstelling betekent, dat er een behoefte bestaat om de mens in zijn gewone werk en bestaan meer te laten gelden. Een bepaalde zijde van ons leven komt blijkbaar te kort: het doodgewone menselijke. Want deze B.B.C.-uitzending is daarvan niet het enige teken. Hebben onderzoekers van het arbeidsleven er niet juist op gewezen dat onder de factoren die de arbeidsvreugde beïnvloeden bovenaan staat de wijze waarop men in fabriek en werkplaats en kantoor als mens wordt behandeld? Trekken de films, die gewone mensen vertonen in hun dagelijks leven met z'n ups en downs, films, zoals b.v. de Fransen en Italianen ze kunnen maken, niet veel publiek?

Het is geen wonder en geen toeval, dat wij elkaar willen zien en beleven als gewone mensen, elk met zijn hebbelijk- en onhebbelijkheden, z'n hobby's, z'n moeilijkheden en mogelijkheden, z'n belangstellingen, activiteit en opvattingen. De individu, de aparte mens, niet zo heel anders dan wij zelf en toch iets eigens, dié zoeken wij blijkbaar weer wat meer op. En die is het immers juist, welke in deze tijd zo weinig kansen schijnt te hebben, zo helemaal niet meer aan het bod komt, verdwijnt

achter de groep waartoe hij behoort, het etiket, dat we hem opplakken, het nummer, waaronder hij staat geregistreerd, de idealen en stelsels die hij aanhangt. Wij voelen het gevaar, dat de enkele, aparte mens bezig is te verdwijnen. Men hoeft hem slechts een „bekenzen- middel” in te gieten, een technische behandeling te laten ondergaan, en wat is hij nog zelf, als persoon, als eigen zelfstandig, onherhaalbaar, uniek wezen? Niets meer: hij denkt, hij spreekt, hij handelt naar de wil van wie hem in zijn macht heeft. Men heeft hem slechts tot een be- paalde groep te rekenen op grond van idee, van ras, van politiek, en hij bestaat niet meer, hij is ver- dwenen, hij is geen mens meer, zoals voor de Romeinen al wie slaaf werd, ophield mens te zijn.

Wij vrezen dit moderne ver- schijnsel. Daarom lezen zoveel mensen het boek van de Roemeen- se schrijver Verghil Georghiu „Het vijf-en-twintigste uur”. Een slecht geschreven boek, een in het Nederlands slecht vertaald boek, een boek, waarvan de schrijver tenslotte zelf ten prooi valt aan het gevaar dat hij bestrijden wil, doordat hij, die het gehele Wes-

ten + Rusland verantwoordelijk stelt voor de ont- persoonlijking van de mens, tenslotte een eenzijdig anti- bolsjewistisch boek schrijft. Maar wij lezen het, omdat hij — hoe slecht ook — het verhaal vertelt van de ondergang van de mens in het onpersoonlijke systeem van arbeid, bureau, leger, partij, staat, een systeem dat hij tot in het absurde doorgevoerd ons voorstelt — en wij weten dat het werkelijk zo is!

Dit boek, deze films, die radio-uitzending: zij signa- leren de strijd om het menselijke bestaan als persoonlijk, geestelijk en zedelijk leven. Het is deze strijd, die onze tijd zijn karakter geeft. Wij staan er midden in, wij worden in hun tumult heen en weer gestoten, van links naar rechts, van opzij naar het centrum. Maar wij zijn er zelf bij, d.w.z. wij moeten zelf de keuze doen. De

Slaaf van zijn technische schepping wordt de mensch op het moment, dat hij het instel- len van den luchtdienst tusschen de aarde en Mars verbijsterender gaat vinden dan de slag van het eigen hart.

Als het een verrukkelijk raadsel moet heeten hoe de mensch leerde vliegen, het is een even verbijsterend raadsel dat en hoe hij leeft.

H. Marsman in 1932.

Humanistische Verkenningen

I.

Onkerkelijkheid of anti-kerkelijkheid? Ziedaar een kwestie, die ook op het laatste congres aan de orde is geweest en die ook overigens de gemoederen nog wel eens bezig houdt. Toen het Verbond werd opgericht, hebben we uitdrukkelijk vastgesteld, dat het zou zijn een organisatie van onkerkelijken, maar niet van anti-kerkelijken. Wat hebben we daar nu eigenlijk mee bedoeld? Dat is de vraag die ons nu zal bezighouden.

Maar eerst een andere vraag: Wat hebben we te verstaan onder anti-kerkelijkheid? Want als we het daar niet over eens zijn, hangen onze beschouwingen in de lucht. We doen dan goed om ons aan te sluiten bij het

Onkerkelijkheid en anti-kerkelijkheid

wordt zozeer gezien als het grote gevaar, dat de voornaamste activiteit en geestkracht zich tegen haar ontladen; de bestrijding van „staatsvijand nummer één” is het hoofddoel van de anti-kerkelijkheid. Verlichting, verontwaardiging, spot zijn haar wapens.

Nu moet vooropgesteld worden, dat kerk en godsdienst meer dan eens verontwaardiging wekken: Rechtsmisbruik, hoogmoed en bekrompenheid verdienen bestrijding, en de praktijk is dan ook dat de on-kerkelijke mens ze zeker met niet minder kracht te lijf gaat, als ze van kerkelijke zijde komen, dan de anti-kerkelijke doet. Maar van de zijde van de on-kerkelijke is het dan een zeer bepaalde reactie op zeer bepaalde feiten, waarop hij stuit zonder ze te zoeken. Daarbij speelt zeker de overweging een rol, dat men met een eenzijdige anti-houding, wel de tegenstanders op een hoop jaagt, maar nauwelijks de mogelijkheid opent om althans de ernstigsten, werkelijk te benaderen. Anti-kerkelijkheid loopt altijd het gevaar een schouwspel voor de eigen tribune te worden, waarbij van werkelijke invloed geen sprake meer is.

Wie nu de neiging voelt opkomen om hier smalend van „tactische” overwegingen te spreken, moet intussen wel bedenken, dat „tactiek” als hier bedoeld, een grondslag heeft van echte eerbied voor de andersdenkende in zijn eerlijke levensovertuiging. Daarom zal de onkerkelijke mens ook niet te gauw willen besluiten tot machtsmisbruik, hoogmoed of bekrompenheid bij de tegenstander. Hij weet maar al te goed, dat deze dingen veelal een rol spelen (zowel bij tegen- als medestanders), maar hij beseft ook zeer wel, dat veel van wat zich als zodanig aan hem voordoet, verstaan moet worden vanuit de eigenaardige uitgangspunten van de andersdenkende, waardoor deze zelf ze veeleer opvat als bezorgdheid om het zieleheil der gelovigen of verzekerdheid van een meer-dan-menselijke waarheid. Dat vergt, daar waar het oprecht gemeend is, in de eerste plaats, begrip.

Maar moeten we de dwaling van de ander dan zonder meer aanvaarden? We kunnen ons uit puur aanvoelingsvermogen toch niet neerleggen bij wat we als een lagere waarheid verstaan? Nee, dat kunnen we niet en dat doen we ook allerminst. Maar hier moeten we dan ook heel precies weten waar het om gaat, en daarmee naderen we eigenlijk tot de hoofdkwestie, die ook alle voorafgaande overwegingen pas in het juiste licht kan plaatsen: namelijk de vraag, waarop onze overtuiging berust, en diens gevolge, op welke wijze we ons humanisme plaatsen tegenover de godsdienstige overtuiging. J. P. VAN PRAAG.

De ander de mens

(vervolg van pag. 1)

humanist heeft gekozen te willen leven uit eerbied voor de menselijke persoonlijkheid, eerbied voor de mens die van waarden weet en voor wie het leven is: de poging die waarden tot werkelijkheid te maken. En die daarbij het onvervreemdbaar recht bezit op geestelijke vrijheid, op ontplooiing van zijn menselijke mogelijkheden.

In deze keuze ligt de grote waarde van het moderne humanisme. Het weet dat elk mens ook een groepswezen is naar geest, naar maatschappelijke leefvorm, naar lichaam. Maar het weigert de mens, die hem tegemoet treedt, in de eerste plaats als zo'n deeltje te zien en te beoordelen, omdat hij

dan het gevaar loopt alleen nog maar in nummers en stempels en etiketten te denken. De humanist heeft met de mens te maken als die ene mens: die huismoeder, dié man aan de draaibank, die fietsendief. Het moderne humanisme wil allereerst dáartoe bezieling wekken.

B. C.

MENSEN EN WERELD

is het orgaan van het Humanistisch Verbond. Redactieraad: Dr. J. C. Brandt Corstius, Maurits Dekker, Mr A. Stempels. Adres Redactie: A. van Ostadelaan 147, Utrecht — Adres Administratie: Bleyenburgerstraat 1, telefoon 10163, Utrecht. Postgiro 304960 t.n.v. Humanistisch Verbond te Utrecht — Advertentie-tarieven op aanvraag. Kleine advertenties voor particulieren f 1,— per regel; kolombreedte 58 mm. — Abonnementscondities: Leden: gratis, niet-leden: f 2,50 per jaar. — Prijs losse nummers f 0,20. — Condities Lidmaatschap Humanistisch Verbond worden verstrekt door Centraal Bureau, Bleyenburgerstraat 1, Utrecht.

De volgende onderwerpen zullen in deze reeks aan de orde komen:

1. Onkerkelijkheid en anti-kerkelijkheid.
2. Geloof en rede.
3. Van dezelfde natuur
4. Midden in de werkelijkheid.
5. Humanisme en politiek.
6. Het grote gebod.
7. Zonde en verlossing.
8. Begrijpen en beleven.
9. De weg naar het hart.
10. De toekomst van het humanisme.

GEGRIEFD

RECHTSGEVOEL

Het Mei-nummer van *Volksonderwijs* neemt het departementsverslag over de toestand van het onderwijs in Nederland onder de loupe. Daarbij blijkt, dat in 1946 geen openbare school was gevestigd in 298 van de 1015 Nederlandse gemeenten; dat is dus in 29,3 % van alle gemeenten in ons land. Het blad neemt niet aan, dat in die gemeenten bij de opheffing van de openbare school niet nog 8 kinderen of meer aanwezig waren; evenmin neemt het aan, dat er in die 298 gemeenten niet 12 of meer kinderen zijn voor een te openen openbare school.

Hoewel art. 19 der L.O.-wet dit bindend voorschrijft, is er toch in die gemeenten geen openbare lagere school meer. *Volksonderwijs* vervolgt dan:

Tot de pacificatiegedachte behoorde het standpunt, dat in die gemeenten waar de omstandigheden dit nodig maakten een, zij het kleine openbare school moest blijven bestaan om, te midden van een overheersend Rooms-Katholieke en (of) Calvinistische bevolking, andersgezinden de opvoeding, zo geestelijk als moreel, hunner kinderen in de eigen dorpsgemeenschap mogelijk te maken.

Maar waarom gebeurt dat niet? Omdat men in 1937 enkele wetsartikelen heeft aangenomen en sindsdien eenzijdig uitlegt, waardoor een beroep op art. 19 vrijwel nooit wordt toegestaan, ook niet als het aantal kinderen beduidend hoger is dan 8 en 12. Het blad geeft vervolgens uiting aan de gevoelens van gegriefdheid in de lezingen van de aanhangers van het openbaar onderwijs, die eerlijke voorstanders zijn van de pacificatiegedachte, maar aan wie geen recht geschiedt.

Religieus humanisme in Amerika

Het Aprilnummer van „Nieuwe Stemmen uit de Vrije Gemeente” bracht o.a. een belangwekkende brief van Ds E. Frater Smid. over het geestelijk leven in Amerika, voor zover hij dat op zijn reis aldaar ontmoet op het ogenblik. Uit deze brief van de schrijver, die voor velen in het Verbond geen onbekende is, citeren wij het volgende:

In de Universalist Church of America heerst n.l. een geest, die een mens diep doet ademen! De momenten zijn dan ook vele waarop ik U hier zou willen hebben om U te tonen waartoe waarlijk vrije religie leiden kan. Ik denk dan in de eerste plaats aan het typisch humanistisch accent zoals ik dat hier in Boston, maar ook in Detroit, in Chicago, in Riverside (California) en St. Petersburg (Florida) heb aangetroffen en dat deze religie tot een typisch humanistische religie (of is het religieus humanisme?) maakt. Ik denk ook aan de markante figuur van prof. dr J. A. C. Fagginger Auer in wien ik deze humanistische religie belichaamd zie en aan zijn vertoog „Humanisme states its case” dat het helderste geschrift over Humanisme is dat ik ooit las. Professor Fagginger Auer behoort trouwens niet tot de Universalist Church, maar tot de Unitarian Association, heeft echter als hoogleraar grote invloed op de voorgangers der Universalist Church. Ik denk ook aan de praktische burgerzin die deze kerk bij haar leden weet op te wekken. Dit laatste is overigens geen typische eigenschap van haar alleen, zij is typerend voor alle Amerikaanse kerken. Typerend voor de Universalists daarbij is echter dat zij nooit vragen wat men gelooft, maar uitsluitend hoe men gelooft.

De schrijver maakt dan een dienst mee in een Universalist Church:

En nu moet ik U heel eerlijk bekennen, dat ik hierdoor ontzaglijk teleurgesteld was. Want wat kreeg ik te zien en te horen? Een eindeloze liturgie van zwaar orthodox gehalte. Gebeden werden gemeenschappelijk gemompeld, predikant en gemeente hielden een liturgisch tweegesprek, kaarsen brandden, de collecte werd als een offer plechtig opgedragen, enz. Ik kan U mijn ont-nuchtering niet beschrijven: was ik daarvoor uit Nederland gekomen om dit Anglicaans aandoende gedoe aan te zien en aan te horen? Maar toen..... Toen kwam de toespraak, door een andere predikant uitgesproken, Brainard F. Gibbons uit Wausau in de Noordelijke staat Wisconsin. Hij sprak over „New Wine in old Bottles”. Ik was nauwelijks in de stemming om te luisteren, zoeer was ik nog met mijzelf en mijn teleurstelling bezig.

„Ofschoon wij hier in dit vredige kerkgebouw bijeen zijn.....” Het drong nauwe-

lijks tot mij door. Maar toen werd plotseling mijn aandacht getrokken: — ofschoon ten volle bewust van hun Christelijke erfenis menen vele Universalists, dat onze eeuwig zoekende geest het Universalisme boven het christendom heeft uitgetild.....” en mijn aandacht bleef gespannen tot het einde: „.....zal het Universalisme zijn zending verspelen in een poging een religie zinvol te maken, welke de toekomst als zinloos zal verwerpen? Of zal het Universalisme een religie zijn, die door de jaren heen stand zal houden, omdat zij zal groeien in de wetenschap hoe de noden der groeiende jaren tegemoet te komen? Doe geen nieuwe wijn in oude kruiken, want de kruiken zullen breken en de wijn zal wegvloeien....., maar doet nieuwe wijn in nieuwe kruiken en beide zullen behouden blijven!” Dat waren woorden naar mijn hart! Maar hoe vielen die te rijmen met de verschaalde wijn, die ons zo juist in oude kruiken was aangeboden? Zij vielen er inderdaad niet mee te rijmen, totaal niet! Zij waren ermee in flagrante tegenstelling. Maar hoe moest ik dit alles dan aanvaarden? Ik moest het aanvaarden, zoals het geboden werd, als een onverantwoordelijk geconstrueerde eenheid van onverzoenlijke tegendelen, als een dienst, die zich zelf veroordeelde omdat zij nieuwe wijn in oude kruiken deed, waardoor beide, zo al niet teloor gingen dan toch schade leden.

En omtrent deze grote tegenstelling tussen inhoud en vorm merkt hij nog op:

Een humanistische toespraak van b.v. dr G. Stuiveling zou hier door de meeste gemeenten zonder reserve worden aanvaard, gemeenten welker liturgie het volslagen tegendeel zou doen vermoeden.

En uit een interview, na zijn terugkeer in de N.R.Ct. gepubliceerd op 5 Juni j.l. nemen wij in aansluiting op het voorafgaande, het volgende:

„Men moet, om de Amerikaanse vrijzinnigheid te begrijpen, mede rekening houden met het Amerikaanse begrip „kerk”, dat veel ruimer is dan bij ons”, aldus ging de heer Frater Smid verder. „Een kerkelijke bijeenkomst doet aan een familiefeest denken. Bij ons menen wij de onderlinge verstandhouding reeds te bevorderen door een kopje thee, maar wat is dit vergeleken bij de Amerikaanse Kerk-maaltijd, zoals ik er verscheidene heb bijgewoond. De benedenverdieping van het kerkgebouw is voorzien van een keuken met apparaten, waarnaar onze Hollandse huisvrouwen zouden watertanden. De vrouwelijke kerkleden slaan in onderling overleg de benodigde ingrediënten in en bereiden deze ter plaatse. De jeugd bedient aan tafel en heel de gemeente wordt gemobili-

seerd voor het opruimen en vaatwassen. Wanneer men zo met elkaar aan de afwas is in het souterrain, voelt men de gemeenschapsband soms veel inniger dan daarboven, waar men zich zo ernstig en dikwijls onnodig plechtstatig gedraagt. Amerika heeft mij geleerd, dat wij aan de kerkverdieping niet genoeg hebben!”

Toen wij opmerkten, dat men te dezen opzichte wel van Amerikaanse oppervlakkigheid pleegt te spreken, vatte onze zegsman vuur.

„Is het toevallig”, zei hij, „dat het belangrijkste toneelrepertoire tegenwoordig door Amerikanen geschreven wordt? Noemt U Miller oppervlakkig en O’Neil, Thornton Wilder, Tennessee Williams, of kunt U dit epitheton toekennen aan romanciers als Steinbeck, Saroyan, Faulkner, of aan de oudere auteurs als Emerson, Walt Whitman, Thoreau en Hawthorne? Zelfs de film, die overigens onder de commerciële grondslag lijdt, biedt proeven aan die men toch moeilijk van oppervlakkigheid kan betichten; denkt U maar aan Chaplin. En wat mij bijv. tijdens mijn verblijf in Boston heeft getroffen, is de buitengewone intensiteit en het hoge peil van het muziekleven, dat zo populair is, dat belangrijke concerten vaak reeds een jaar van tevoren zijn uitverkocht.

In dit kader past ook wat ik van het kerkelijke leven gezien heb. Daarin overweegt het levende element van de ethiek, zoals dit zich reeds openbaarde bij Benjamin Franklin en bij het hedendaagse pragmatisme van William James en John Dewey, wier praktische wijsbegeerte op de ideeën van John Locke berusten. Typerend is het motto, waaronder de conferentie te Rochester bijeenkwam en dat ontleend was aan Aristophanes: „Geef ons een nieuw begin en laat der volken verwantschap opnieuw één worden in de loutering van de liefde. En temper ons gemoed met meer wezenlijke verdraagzaamheid”. Dit motto is in die bijeenkomst volkomen belichaamd door de prettige geest van bereidheid om andermans mening te begrijpen. In Amerika heb ik ervaren, in welke richting de consequente vrijzinnigheid zich beweegt, de richting van het humanisme.

WILT U MEER WETEN OVER HISTORIE EN GROEI VAN HET HUMANISME?

lees dan:

Wordend Humanisme

door Dr D. Loenen

Dr J. P. van Praag

64 blz. f 1.25 Dr O. Noordenbos

Centraal Bureau Humanistisch Verbond.

Bleyenburgerstraat 1, Utrecht, Giro 304960

Bertrand Russell tussen gezag en particulier initiatief

De verschijning in Nederlandse vertaling van Bertrand Russells boekje „Gezag en Enkeling” geeft mij aanleiding, in de kringen van het Humanistisch Verbond de aandacht te vragen voor deze oudere tijdgenoot, die niet alleen heel wat belangrijks te zeggen heeft, maar dit bovendien weet te doen op een wijze die doorlopend boeit.

Bertrand Russell heeft een lange lijst van publicaties op zijn naam staan. Van zijn mathematisch-filosofisch werk uit zijn eerste periode, typische vakliteratuur voor ingewijden, neem ik op gezag van deze ingewijden graag aan, dat het erg knap is. Voor de niet-vakgeleerden wordt Russell eerst interessant in zijn werken, die hij schreef sinds de eerste wereldoorlog, toen hij zich ging bezighouden met politiek, economie, sociologie, opvoeding, etc. Hij trok de wereld rond, docerende en moraliserende, en bewees daarbij dat een moralist nog iets anders kan zijn dan een zedepreker. Deze telg uit een zeer aristocratisch geslacht — hij is kleinzoon van een vroegere eerste minister en drager van de grafelijke titel — slaagde er in, het enfant-terrible te worden van zijn vaderland, dat hem dan ook als zodanig behandelde: hij heeft de gevangenis van binnen kunnen aanschouwen en werd van zijn leerstoel te Cambridge verwijderd. Dit is lang geleden gebeurd, maar hij wist zijn plaats in het culturele leven te handhaven, bleef zichzelf en ging door, het officiële Engeland op zijn tijd te choqueren. Thans is zijn reputatie onaantastbaar, en dat zegt wat voor een „enfant-terrible”!

Het boekje „Authority and the Individual” bevat een reeks radiolezingen, nog niet zo lang voor de B.B.C. gehouden. Aan Russell viel de eer ten deel, als eerste te mogen optreden in de serie Reith-lectures, lezingen op hoog peil, die jaarlijks gehouden worden door deskundigen om door middel van de radio kennis te verbreiden en het denken te stimuleren. Hieruit blijkt wel, dat het aanzien van Russell sedert zijn eerste optreden zeer is toegenomen. De wijze, waarop hij enkele jaren geleden ook in ons land ontvangen is, laat aan duidelijkheid niets te wensen over: Russell behoort tot de grootste figuren van onze tijd.

Verschillende van zijn werken hebben het tot vrij grote oplagen gebracht. Ik noem slechts „Roads to Freedom”, „The Conquest of Happiness”, „Marriage and Morals”, „On Education”, „Mysticism and Logic”, „The Philosophy of Leibnitz”, het essay-bundeltje „Let the People think”, en zo zou ik nog geruime tijd kunnen doorgaan. De titels wijzen reeds op de aard en veelzijdigheid van zijn belangstelling.

Enkele interessante werken zijn ook in Nederlandse vertaling verschenen. Kort voor de oorlog publiceerde De Driehoek het boekje „Opvoeding en de moderne Samen-

leving”. In 1947 verscheen de vertaling van „Godsdienst en Wetenschap”, dat geen humanist ongelezen mag laten als hij wil weten van de strijd, die met name de christelijke kerken eeuwenlang tegen de wetenschap hebben gevoerd. De „Geschiedenis der Westerse Filosofie”, in 1947 verschenen en reeds in 1948 vertaald, geeft een briljante uiteenzetting van datgene, dat gewoonlijk als „de” wijsbegeerte wordt beschouwd. Een voorkeur voor figuren in de geest der Engelse verlichting is onmiskenbaar, doch op een Nietzsche heeft de schrijver weinig vat. Maar ten slotte heeft iedereen recht op zijn voorkeur, zelfs op een „verkeerde voorkeur”.

In al deze werken worden we getroffen door een weldadig aandoend rationalisme, een artikel dat nog steeds verguisd wordt, hoewel de wereld er dringend behoefte aan heeft. Het heeft niets te maken met het intellectualistische spelletje, waarmee de scholastici van allerlei soorten geloof of ongeloof elkander vliegen plegen af te vangen, en waarvan de buitenwereld niets meer begrijpt dan dat het razend knap is. De „koude intellectualist” of de „materialist” (wat is dit eigenlijk?) zijn nog altijd de karikatuur van de redelijke mens. Zelfs het gewone gezonde verstand vermag nog velen kopschuw te maken. We kennen het liedje: met denken alleen komen we er niet. Het zal wel waar zijn, maar afgezien van het feit dat we er zonder denken helemaal niet komen, is het maar de vraag waar we willen komen. En dan blijken er toch een aantal niet onbelangrijke aangelegenheden te zijn, die slechts door redelijk denken en redelijk handelen opgelost kunnen worden; ook Russell toont dit duidelijk in zijn werken aan. Overigens zij men gerust: aan zijn verstandige uitingen ligt een diep sentiment ten grondslag: bewogenheid met het wereldse leed en een vast geloof in de mens hebben Russell van vakfilosoof tot paedagoog en moralist gemaakt, en brachten hem er toe, op hoge leeftijd nog zijn boodschap tot onze tijd te richten. Welke thans voor ons ligt.

Het is niet als gevolg van nieuwigheid der denkbeelden, dat men Russell's voordrachten over Gezag en Enkeling zo geboeid leest. Het onderwerp is veeleer afgezaagd te noemen, en wat de denkbeelden van de schrijver betreft: de voornaamste zijn ook in zijn vroeger werk al ontwikkeld. Waar men echter door getroffen wordt, dat is de heldere beknoptheid, waarmee Russell juist die dingen naar voren weet te brengen, die voor onze tijd van zo groot gewicht zijn; niets daarentegen vindt men van het soort onbelangrijke bijzaken, waardoor de meeste auteurs slechts verwarring plegen te verwekken. Sommigen nu zullen zeggen, dat Russell hier dingen meedeelt, die iedereen al weet; ik meen, dat hier zaken aan de orde zijn die

door

G. W. HUYGENS

iedereen behoort te weten, maar waarvoor wellicht een Russell nodig was om ze eens klaar bewust te maken.

Het gaat hier over het bekende probleem van de samenleving, die slechts kan functioneren door organisatie, en de enkeling met zijn persoonlijk initiatief: hoe is hier tussen een evenwicht mogelijk? In persoonlijk initiatief op het probleem, dat ik naar aanleiding van mijn beschouwing over Ter Braak en Du Perron enkele maanden geleden als volgt in dit blad formuleerde: „Hoe is er harmonie denkbaar tussen de redelijke eisen van de maatschappij, zo noodzakelijk voor ons stoffelijk voortbestaan, en de geestelijke onafhankelijkheid, even noodzakelijk voor onze cultuur?”

Nu is in sommige kringen de van boven georganiseerde maatschappij een even grote verschrikking als elders de term individualisme. Men is geladen met vooroordelen, praat heftig langs elkaar heen zonder in te zien, dat afbakening der grenzen nodig is. Men wil niet inzien dat organisatie iets anders is dan gelijkschakeling of stompzinnig collectivisme; evenmin zien anderen het verschil tussen individualisme en egoïsme.

Zonder organisatie van het politieke en economische leven kan de wereld het niet meer stellen. De grote bedrijven, uit vrije ondernemingen ontstaan, bewijzen dit. Terwijl nu de oorspronkelijke vrije ondernemingen uit persoonlijke ondernemingszin gegroeid, nog een persoonlijk karakter droegen, waarbij alle belanghebbenden ook belangstellenden waren, is in het overgeorganiseerde grootbedrijf alle belangstelling voor het geheel verdwenen; het draagt een onpersoonlijk, al te verzakelijkt karakter. Met de staat is dat evenzo gesteld, alle mooie woorden van burgerzin ten spijt.

Elke organisatievorm wekt weerstanden op en elke regeling stelt wel iemand teleur, zoals R. terecht opmerkt; in hoge mate moet dit dus het geval zijn bij onpersoonlijke grote organisaties, onverschillig of het een bedrijf of een departement geldt. Men beschouwt de leiding als „de anderen”, als „zij”. Daar bovendien iedere bureaucratie (noodzakelijk gevolg van organisatie) tot machtswellust kan leiden, waartoe niet zelden ook het onbelangrijkste ambtenaartje vervalt, wordt de tegenzin nog groter. Een beroep op het plichtsgevoel houdt niet lang stand, de onlustgevoelens nemen toe, men zoekt naar zondebokken, die men kan vinden in bepaalde bevolkingsgroepen of in

(zie verder pag. 5)

Verantwoordelijkheidsbesef

Allerwege hoort men al geruime tijd de klacht, dat er zo weinig mensen zijn, die met enthousiasme en warmte strijden voor een bepaald doel. Men hoort die klacht vooral in de politieke partijen: vroeger was de strijd meer beziel, getroostte men zich meer offers, enz. Maar die lauwheid vindt men niet alleen in de politieke partijen; het is een algemeen verschijnsel van onze tijd, men krijgt de mensen niet gemakkelijk warm voor een ideaal. De oorzaken van dit voor de mensheid funeste verschijnsel zijn niet gemakkelijk op te sporen. Nog moeilijker is het de weg aan te geven, waarlangs verbetering verkregen kan worden. Toch zal een poging hiertoe ondernomen moeten worden, want het verschijnsel is onheilspellend.

Wanneer de mens niet beziel is door een ideaal, wanneer zijn behoefte aan genot in het middelpunt van zijn gedachten- en gevoelsleven staat, wanneer alle binding met zijn medemens hem ontbreekt, wanneer hij alleen aandacht heeft voor zijn egoïstisch materieel welzijn en de mensengemeenschap hem koud laat..... dan gaat die gemeenschap, de mensheid, te grond. Dan „wordt de mens den mens een wolf” en dan zou de atoombom de enige remedie zijn.

Velen, die aldus op het hellend vlak zijn en daardoor — zij het onbewust — medewerken aan de ondergang, zijn echter in ge-

moede overtuigd, dat zij „flinke” mensen zijn: zij werken behoorlijk en verdienen misschien behoorlijk en trachten de toekomst van hun kinderen te verzekeren. Zij geven zich zelf een klopje op de schouder, dat zij zoveel verantwoordelijkheidsgevoel hebben om voor zichzelf en hun gezin te zorgen, waardoor zij zich onderscheiden van de bedelaars en landlopers. Zij lijden aan bewustzijnsverenging, veroorzaakt door gebrek aan begrip en inzicht en wellicht nog meer door gebrek aan gemeenschapszin, gebrek aan verantwoordelijkheid voor de medemens en de maatschappij.

Hier ligt het aangrijpingspunt voor onze poging, om verbetering te krijgen. Het gebrek aan verantwoordelijkheidsbesef is de kanker van onze tijd. Wanneer ouders avond aan avond briden of in de bioscoop zitten, dan is het niet te verwonderen, dat de kinderen hun heil uitsluitend in vermaak zoeken en geen belangstelling krijgen voor de hoge waarden van het leven. Wanneer ouders zich opsluiten in hun kerk, zelfgenoegzaam verkondigen, dat alleen hun groep de waarheid heeft en in isolement hun kracht zoeken, dan is het te begrijpen, dat hun kinderen verwrongen denkbeelden krijgen over hun medemens, die andersdenkenden zijn, dat zij medewerken aan desintegratie van de mensengemeenschap.

Bertrand Russell tussen gezag en particulier initiatief

(vervolg van pag. 4)

andere volken. Weerstand en conflicten dreigen.

Aan de Overheid wenst R. belangrijke bevoegdheden toe te kennen, doch deze dienen tot bepaalde invloedssferen te worden beperkt. De staat heeft de wet te handhaven, leven en eigendom der burgers te beschermen. Waar de Overheid voor veiligheid heeft te zorgen, mag de economische veiligheid niet verwaarloosd worden, de sociale evenmin. De positieve taak van de Overheid is dus zeer toegenomen. Toch mag (het doet goed aan, dit te lezen) de economische of sociale zekerheid geen afgod worden: een veilig leven is niet altijd een gelukkig leven. Het probleem is, zegt Russell, die mate van veiligheid, die onmisbaar is voor ons voortbestaan, te combineren met vormen van avontuur, gevaar en strijd die verenigbaar zijn met de geciviliseerde levenswijze. Voorzover de Overheid de rechtvaardigheid heeft na te streven, mag dit niet zo worden opgevat, dat ondoordacht naar beneden moet worden genivelleerd: het zou zinloos zijn de rijken arm te maken, als de armen daardoor rijker worden.

Voorts heeft de Overheid het particulier initiatief mogelijk te maken en aan te moedigen, vooral op cultureel gebied. Terecht

wijst Russell er op, dat de intellectuele, artistieke en morele vooruitgang steeds van de enkeling afhankelijk is. Het individualisme krijgje dus de plaats en waardering, die het verdient.

Als belangwekkend probleem noem ik nog de decentralisatie-kwestie. Voor enkele zaken van wereldbelang dient een wereldregering de nodige bevoegdheden te hebben, andere aangelegenheden dienen naar lagere instanties gedelegeerd te worden. Inderdaad, verder doorgevoerde decentralisatie (ik denk aan gemeente- en wijkraden, maar ook aan economische lichamen met bepaalde bevoegdheden) geven de gewone man het gevoel, bij de zaken betrokken te zijn.

De beste elementen van liberalisme en socialisme zijn hier bijeengebracht en gecombineerd met moderne inzichten omtrent functionele decentralisatie, de plaats der cultuur, etc. etc. Op deze basis moet een gesprek tussen de richtingen mogelijk zijn; moeilijk is dit zeker, geremd als men wordt door doctrinaire begrippen en factoren van slecht begrepen eigenbelang. Een helder inzicht in het minimum, dat voor deze wereld dringend noodzakelijk is, is gewenst. Tot het bereiken van dit inzicht heeft Russell het zijne bijgedragen. Dat hij bij dit ernstige werk de hem eigene humor heeft weten te bewaren, maakt het dubbel leesbaar.

¹⁾ Bertrand Russell, „Gezag en Enkeling”, Servire, Den Haag, 1949.

Het egoïsme van de mens, tot uiting komend in de uitsluitende aandacht voor zichzelf, voor zijn gezin en voor zijn groep, moet bestreden worden. De genotzucht, de gemakzucht, het gebrek aan verantwoordelijkheid voor andere mensen en voor andere groepen moet plaats maken voor het besef, dat de mens deel uitmaakt van de gemeenschap, dat hij daarvan veel ontvangt en dat hij reeds daardoor alleen de plicht heeft, ook wat voor de gemeenschap te doen — in het kort het besef, dat de mens verantwoordelijkheid draagt niet alleen voor zich zelf, zijn gezin en zijn groep, maar voor de gehele gemeenschap.

Ieder mens maakt er aanspraak op, dat hij erkend wil worden als volwaardig menselijk wezen, dat ontplooiingsmogelijkheid moet hebben en voor wiens bestaan alle anderen eerbied moeten hebben. Wij Humanisten hebben er zorg voor te dragen, dat diezelfde mens leert, diezelfde aanspraak bij zijn medemens te erkennen. Wij moeten bij de mensen wekken het inzicht, dat de eerbied voor de mens als geestelijk en zedelijk wezen centraal gesteld moet worden. Wij moeten in het bijzonder bij de buitenkerkelijken, of zij nu behoren tot de onverschilligen of tot de individualisten die alleen voor zichzelf tot levensbezinning willen komen, wekken het besef van verantwoordelijkheid voor de gehele mensheid.

Wij leden van het Humanistisch Verbond moeten onze verantwoordelijkheid zo verstaan, dat wij al onze krachten inspannen, om de buitenkerkelijken tot ons Verbond te brengen, ten einde ons Verbond te versterken, ten einde die geestelijke en zedelijke krachten in de wereld te versterken, die de ondergang moeten voorkomen. Rm.

(Uit: De Brandaris, Orgaan van de Gemeenschap Zwolle van het Humanistisch Verbond).

Vijlbrief gepromoveerd

Dinsdag 6 Juni is onze algemene secretaris I. Vijlbrief onder grote belangstelling — ook van de zijde van het Verbond — te Amsterdam gepromoveerd op een proefschrift, getiteld „Van anti-aristocratie tot democratie, een bijdrage tot de politieke en sociale geschiedenis der stad Utrecht”. Voor ons zijn in het bijzonder belangwekkend een tweetal van zijn stellingen n.l.

XII. „Bij discussies van levensbeschouwelijke aard is het noodzakelijk onderscheid te maken tussen de termen religieus en godsdienstig en deze niet door en voor elkaar te gebruiken.” En

XIII. „De staat en de staatkundige organen dienen ten aanzien van niet-godsdienstige levensbeschouwelijke gemeenschappen dezelfde schroom in acht te nemen als ten aanzien van de godsdienstige gemeenschappen noodzakelijk en gebruikelijk is.”

Wij wensen Dr Vijlbrief van harte geluk en hopen, dat hij nog veel van zijn krachten aan het humanisme zal mogen wijden.

De humanistische opvatting van de echtscheiding

Toen de vorige maand het rapport verscheen van de echtscheidingscommissie, ingesteld door het Hoofdbestuur van het Humanistisch Verbond, schreef ik in het Mei-nummer van Mens en Wereld een korte beschouwing over de humanistische opvatting van het huwelijk, zoals die uit dat rapport naar voren komt. In dat stukje stond een zonderlinge drukfout, bovenaan in de derde kolom van blz. 3. Daar moet i.p.v. mensen het woord meeuwen staan; alleen dan heeft de beeldspraak zin.

Het rapport stelt inzake de echtscheiding vast, dat voor de humanist het huwelijk in beginsel niet onontbindbaar is. Liefdesverbondenheid en trouw vormen twee zeer belangrijke factoren ter instandhouding van het huwelijk. De mens dient te streven naar een blijvende verwerkelijking van deze verbondenheid. Het kan echter gebeuren dat zij niet langer mogelijk is. Hoewel in zulke gevallen de trouw van groot belang blijkt, toch kunnen zich situaties voordoen, waarin voortzetting van het huwelijk betekent dat de waarde die het dient te bevorderen juist wordt geschaad. De harmonische ontplooiing van de persoonlijkheid der betrokkenen (ouders—kinderen) de wederzijdse beïnvloeding en vorming tot een waarachtig menselijk leven kunnen in hun tegendeel omslaan. Doet zich dit voor, dan is de echtscheiding in principe een zedelijke eis.

Houdt de wet daarmee rekening? Ieder weet, dat dit slechts op zeer gebrekkige en dikwijls onwaardige wijze gebeurt. Beter ware een regeling die inhoudt dat, als een huwelijk drie jaar heeft geduurd en als dan op gemeenschappelijke aanvraag of op vordering van de een tegen de ander scheiding van tafel en bed wordt uitgesproken, na één jaar op verzoek van beide partijen echtscheiding kan worden gewezen.

Ook inzake de echtscheidingsgronden verdient de wet gewijzigd te worden. Er bestaat daaromtrent een verschil van mening onder de voorstanders van wijziging. Sommigen willen alle bestaande echtscheidingsgronden vervangen door invoering van de éne wettelijke grond „ernstige ontwrichting van het huwelijk”. Anderen wensen deze grond in de wet genoemd te zien naast de reeds erkende. Hoewel van humanistisch standpunt gezien alleen de constatering van een ernstig ontwricht huwelijk een grond tot echtscheiding kan zijn, kiest de commissie tóch voor de opvatting dat deze ontwrichting de bestaande gronden niet dient te vervangen maar aan te vullen. Zij doet dit, omdat naar haar mening het begrip „ernstige ontwrichting” veel minder objectief is dan de huidige wettelijke gronden. Het is heel goed denkbaar dat een streven om in *elk geval* echtscheiding tegen te gaan ertoe leidt ernstige ontwrichting niet aanwezig te achten, ook al valt er te constateren dat zich situaties voor-

doen die thans gronden tot echtscheiding vormen. De enige mogelijkheid tot scheiding zou dan in de praktijk veelvuldig de onmogelijkheid ertoe blijken te zijn!

Een andere nieuwe echtscheidingsgrond ziet de commissie in vermoedelijk blijvende krankzinnigheid, vastgesteld na ernstig onderzoek en bestaande gedurende minstens drie jaren.

Zoals men weet ontstond dit rapport vanwege het Hoofdbestuur van het Humanistisch Verbond naar aanleiding van het ontwerp van wet betreffende de echtscheiding, dit ontwerp wil de zgn. verzoeningspoging herzien. Die poging is thans een vluchtige formaliteit. De minister overweegt echter de benoeming van een zgn. *gezinsrechter*, aan wie de verzoeningspoging toevalt, bij te staan door een *gezinsraad*. Hij wil ook de mogelijkheid openstellen dat bepaalde personen of raad- en adviesbureaux geraadpleegd worden als de betrokkenen het verzoeken.

Het blijkt dat het rapport zeer voorzichtig staat tegenover deze nieuwe figuur. Het ziet heel goed in, dat de huidige formele verzoeningspoging weinig of geen waarde heeft en het wenst daarin dus eveneens verbetering aangebracht te zien, al komt van humanistische zijde dat verlangen zeker niet voort uit de wens *alle* huwelijken het koste wat het kost in stand te houden. Een uitgebreide en van veler bemoeienissen vergezeld gaande verzoeningspoging kan ook betekenen dat we op weg zijn naar „door de overheid geleide huwelijken”. Het betreft hier het zéér particuliere leven van twee mensen en daartegenover is de nodige schroom allereerst geboden. Het rapport wijst daarom gezinsrechter en gezinsraad niet af maar wenst dat zij in een zo groot mogelijke vrijheid en vertrouwen ten aanzien van de betrokkenen zullen functioneren. De vraag doet zich in dit verband voor of de wet de partijen eventueel moet dwingen voor de gezinsraad te verschijnen. Hierover bestond in de commissie geen eenstemmigheid. Tegenover het standpunt dat alléén vertrouwen en vrijwilligheid een goede uitwerking kunnen hebben staat de opvatting, dat ontbreken van de mogelijkheid dwang toe te passen tevens betekenen kan, dat reële kansen op verzoening dikwijls uit onbegrip of domheid niet aangegrepen zullen worden.

Het rapport brengt tenslotte met grote nadruk naar voren dat de noodzakelijke bestrijding van de lichtvaardige echtscheiding eerst dan goede gevolgen zal hebben, wanneer uit de maatschappij en gesteund door de overheid, de voorlichting inzake huwelijk en gezinsleven krachtig ter hand wordt genomen. Daarom bepleit het rapport de vorming van humanistische zijde van een orgaan voor advies en richtlijnen ten behoeve van de vertegenwoordigers der humanis-

tische levensbeschouwing in gezinsraden, bureaux e.d.

Het is voor de eerste keer, dat van de zijde van het Humanistisch Verbond omtrent huwelijk en echtscheiding principiële dingen naar voren worden gebracht en stelling wordt genomen inzake de huidige problematiek en organisatie. Het rapport zal zeker vele misverstanden wegnemen, vele vragen beantwoorden, veler bewustwording bevorderen.

Wij mogen in de publicatie een feit zien van gewicht, een teken ook, dat de humanistische levensbeschouwing als elke volwaardige levensbeschouwing geen gebied des levens buitensluit.

B. C.

De grondslag voor samenwerking

Op de jaarvergadering van de Provinciale Overijsselse Stichting voor sociaal-cultureel werk sprak mr A. A. van Rhijn over Samenwerking tussen de verschillende levensstromingen tot het bereiken van concrete doelstellingen. Uit zijn rede citeren wij het volgende:

Wanneer ik nu kom tot de verschillende levensstromingen dan kan vastgesteld worden dat de drie belangrijkste wel zijn: de Protestantse, de Katholieke en de Humanistische. Een uiteenzetting van de beide eersten is overbodig. Het lijkt me goed op de Humanistische levensstrooming even dieper in te gaan. De gedachte van het Humanisme is niet vergelijkbaar met de Dageraad, die meer agressief is tegen anderen, doch weinig eigen idee heeft. Het Humanisme erkent geestelijke en zedelijke waarden. Dit heeft het gemeen met het Christendom. Het kenmerkend verschil tussen Christendom en Humanisme is, dat bij de eerste het geloof de bron is, terwijl de tweede uitgaat van de geestelijke en zedelijke waarden. Deze drie levensstromingen hebben toch weer twee dingen gemeenschappelijk, namelijk het religieus zedelijk terrein en het staatkundig terrein. Beiden hebben eerbied voor de mens en erkennen de waarde van de mens. Het Christendom doet dit omdat de mens Gods scheepsel is en het Humanisme stelt de eerbied voor de mens centraal. Op staatkundig terrein is het raakpunt de gedachte van de democratie. Beiden wijzen de dictatuur af. Deze toch tast de geestelijke vrijheid aan, heeft geen respect voor de mens als scheepsel Gods, als geestelijk wezen. De dictatuur maakt van de mens een marionet. Daar deze raakpunten zoveel mogelijkheden bieden tot samenwerken, is het niet meer nodig uitvoerig in te gaan op de doelstellingen. Waar alle groepen der bevolking bijeen zijn kan gezien worden, wat kan worden gedaan om de samenwerking te bevorderen. Als wij met elkaar de arbeid voor de medemens als uitgangspunt hebben, kunnen er krachtige daden komen. Indien de Christenen willen, gedreven door Gods gebod en de Humanisten gedreven door mensenliefde en wij van elkaar dit verschil verdragen, kan zoveel vruchtbaar werk gedaan worden voor de medemens.

Een humanistische stem over het existentialisme

Op Zondagmorgen 23 April j.l. sprak drs H. Bongers in de radio-uitzending „Geestelijk Leven”. Hij raakt daarbij een punt aan, dat velen interesseert. Wij laten het daarom hier volgen:

Het is een merkwaardig verschijnsel dat een aantal van de belangrijkste schrijvers van onze tijd, ik noem de Engelsen Eliot, Waugh en Greene zich verdiept hebben in verwording, zinledigheid van ijdele high-brow mensen en gedoken zijn in de morbide sfeer van misdaad, geweld en dierlijkheid. Ja, om critiek te weren, ik weet best dat Eliot een van de meest erudiete geesten van onze tijd is, ik weet dat Greene een groot schrijver is, maar zeker is dat de zinledigheid hen zo heeft aangegrepen, dat zij finaal zijn vastgelopen, zodat de walging overbleef als droesem van de teveel gedronken zure wijn. Uit die walging is Eliot geheven door zijn bekering, uitmondend in het lidmaatschap van de Anglicaanse Kerk, Waugh en Greene door hun bekering tot de R.K. Kerk. De wanhoop, de walging en het besef der ijdelheid werden zo de voedingsbodem voor het rijk der genade, niet verkregen door de directe religieuze ervaring, maar via de omweg der zinledigheid.

Anders is de weg die de Franse schrijver Sartre aflegde. Ook hij werd voortdurend besprongen door de kater en beheerst door een onbestemde walging van alles en iedereen, vooral van zichzelf, maar deze walging bracht hij in een wereldbeschouwelijk systeem. In de woorden van de dichter Gomperts uit zijn essay „Jagen om te leven”, zegt Sartre: „Gij zijt niet slechts wat katterig, maar reusachtig, afgrondelijk, ongenoeslijk, existentieel ongelukkig. Gomperts noemt dit „Cafardisme” naar het Franse woord cafard, dat het best door kater vertaald kan worden.

En dat is nu voor Sartre en de zijnen de situatie van de mens. Zijn bestaan heeft als grond een walging, een angst en een kater en, als in „Alice in wonderland” de kater eens weg is voor kort, dan is zijn glimlachende grijs er nog en die beheerst de mens. Sartre's systeem is in vele opzichten humanistisch, zeker het existentialisme is een vorm van humanisme, maar hij is het niet in de zin die ik daaraan hecht. Ondanks Vestdijk (leest U maar de controverse Gomperts—Vestdijk in het tijdschrift „Libertinage”) geloof ik dat het cafardisme een ziekteverschijnsel van de geest is, een oorlogserfenis van een generatie die door twee wereldoorlogen, door verwildering, vernietiging, wreedheid en frases weinig zinvol heeft beleefd en nog minder heeft kunnen doen.

Ik geloof wel dat vele Grieken, b.v. uit Athene's bloeitijd katers kenden, maar ik

weiger te geloven dat de walging hen blijvend beheerste. Ik ben ervan overtuigd dat vele Romeinen in de Republiek, al of niet na gedronken te hebben katterig konden zijn, maar hun activiteit verjoeg het beest. Wel zullen er in de keizertijd steeds meer katers zijn gekomen, opdringerige dieren en als doeltreffendste geneesmiddel diende het Christelijk geloof zich toen aan, dat de ijdelheid en nietswaardigheid der wereld tot uitgangspunt nam en daarbuiten een eeuwig stralend rijk projecteerde.

Toehoorders, ik pretendeer ganselijk niet een kenner van het existentialisme te zijn, ik vind Eliot, Greene en Sartre grote schrijvers zoals gezegd, maar als gewoon humanist vind ik het belangrijk om in het leven niets te overdrijven, om een harmonie te blijven zoeken van alle levenskanten en vooral om in te zien dat de activiteit van de menselijke geest, dus dat de denkbeelden iemand moeten en kunnen behoeden voor een ondergang gevoel dat extreem is, dat romantisch is en dat als algemeen verschijnsel altijd een vlucht is uit de tijd en een vlucht voor de verantwoordelijkheid. Of men het nu Weltschmerz noemt in 1820 of sfeer in 1890 of cafardisme in 1950 het is een verschijnsel van vermoeide, over-intellectualistische, geestelijk luie (hoe hard ze mogen werken) en hyper individualistische mensen die zich niet meer met zinvolle zaken bezig houden, tenzij zij het cafardisme zo subliem uiteenzetten, als Sartre doet, dat daarin zelf een waarde ligt die de cafard opheft. In alle tijden hebben de besten gestreden met de kater, kort of lang, in enkele perioden overwon de kater maar om nu te zeggen dat het menselijk bestaan of eenvoudig katterig is of alleen door een heilbrengend geloof zinvol gemaakt kan worden, dat zegt iets over de aard van de samenleving maar heeft geen aanspraak op algemene geldigheid. Intens verdriet, uitbundige of stille vreugde, ogenblikken van wanhoop, teleurstelling, maar ook van geestelijk en lichamelijk genieten, zoeken naar inzicht, het besef een onvolmaakt en feilbaar mens te zijn in een mensengemeenschap, zich wijden aan kleine en grote taken, daarin ligt de zin van het bestaan. Als U van muziek houdt en U heeft genoten van een symphonie van Beethoven, zegt U dan na afloop dat het bestaan walgelijk en absurd is? Als U alleen of met iemand die U na staat een zonsopgang ziet, is Uw reactie dan: „O, ijdelheid”? In de vraag ligt het antwoord. En als U „De derde man” heeft gezien in de bioscoop is Uw reactie dan: „wat walgelijk en zinloos” ondanks de muziek, ondanks het spel, de fotografie en wat niet al? Mijn reactie wel. En dat bedoel ik nu met het beleven en doen van zinloze

dingen en zinvolle dingen. Niet bijkomstig is die symphonie van Beethoven, neen, die geeft op dat moment de zin, de inhoud aan het bestaan.

De humanist heeft geen heilsverwachting, hij is ingesteld op het leven nu en hier, hij aanvaardt wat het leven biedt „'t soet en 't suer”, hij gaat niet uit van de zondige mens, niet van de gebroken mens, niet van de nietige aardwurm, maar hij streeft naar het volledige mens-zijn en de kater moet hij bestrijden als een dier, dat hem straft wanneer hij zijn bestaan, kort of lang, verknoeid heeft.

Uit: De Nieuwe Stem

Voor onze lezers wijzen wij in het bijzonder op de beschouwing die dr Libbe van der Wal in het Aprilnummer van „De Nieuwe Stem” heeft gepubliceerd over „Humanistische Waarde-fundering”. Daar *Mens en Wereld* niet de mogelijkheid bezit uitvoerige diepgaande artikelen te brengen over de humanistische problemen en daar *De Nieuwe Stem* dergelijke stukken wel brengen kan, vermelden wij ze in ons blad. Een overdruk van dr. van der Wal's publicatie is à f 0,15 verkrijgbaar bij het Centraal Bureau van het Humanistisch Verbond, Bleyenburgerstraat 1, Utrecht.

Het Mei-nummer van *De Nieuwe Stem* bevat een studie van Prof. dr H. J. Pos over „Drie fazen in de filosofie der waarden”. Dr G. J. Geers uit Groningen schrijft over „De psychologische basis van de barok”. Verder zijn er gedichten van Bert Voeten, Louk E. Roest Crollius—van Doorn, W. van Maanen, L. P. Welagen en de Zuid-afrikaanse dichter Uys Krige. S. Vestdijk vervolgt er zijn roman „Ivoren wachters”.

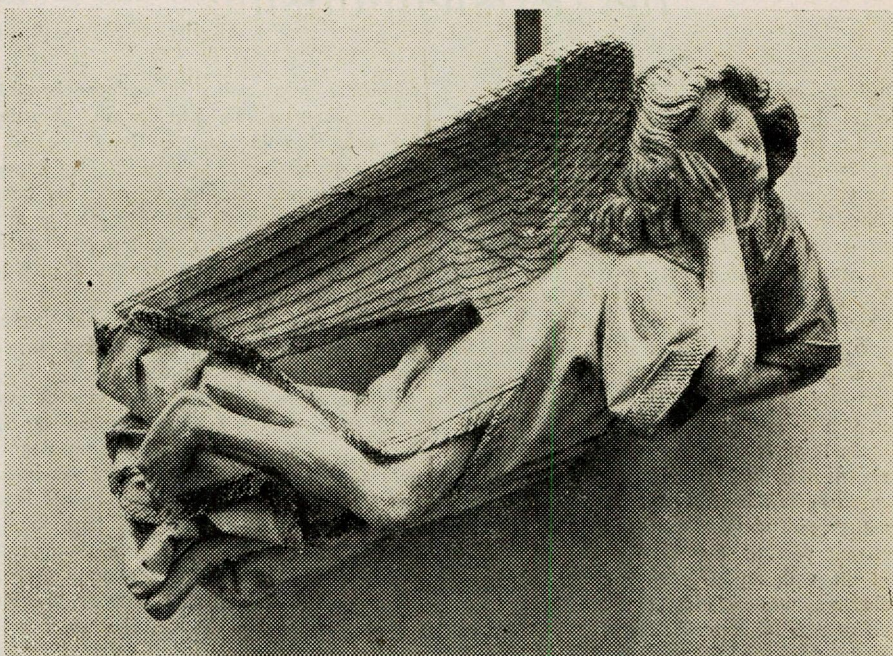
HOOFDBESTUUR VAN HET HUMANISTISCH VERBOND.

Dagelijks Bestuur: Dr J. P. van Praag, voorzitter; Dr G. Stuiveling, 2e voorzitter; Dr I. Vijlbrief, secretaris; J. Bijleveld, penningmeester.

Leden: Dr J. C. Brandt Corstius; Mevr. C. J. Blikslager—v. d. Sigtenhorst; E. Nordlohne; Mevr. H. A. Polak—Schwarz; J. Rogge; E. Schrabracq; Ir P. Schut; G. Stellinga; Mr A. Stempels; D. W. Stork; Prof. Dr J. B. Tielrooy; Mr Dr J. In 't Veld; Dr Libbe van der Wal; M. G. Warffemius; Mr H. B. J. Waslander.

Een vroege verkondiger der Renaissance

Terwijl onze schilderkunst herhaaldelijk wat zij van het buitenland ontving, wist om te smeden tot een nieuwe waarde, waar de anderen op hun beurt hun voordeel mee deden, heeft onze beeldhouwkunst zich nooit uit haar afhankelijke positie kunnen vrijmaken. Des te opmerkelijker is het, dat er één beeldhouwer van Nederlandse afkomst is geweest, die niet alleen het helderste uitdrukking wist te geven aan het beeldhouwkunstig streven van zijn tijd, maar die tevens vooruit scheen te lopen op wat — ten Noorden van de Alpen althans — eerst een goede eeuw later aan de orde zou komen. Deze beeldhouwer was Claus Sluter, die, waarschijnlijk uit Haarlem geboortig en te Brussel opgeleid, in 1385 door de kunstlievende hertog van Bourgondië, Filips de Stoute, naar Dijon werd geroepen, waar hij weldra de titel van „beeldsnijder en kamerdienaar van de hertog” verwierf. Dit betekende, dat hij de leiding kreeg van de werkzaamheden, die ten doel hadden, de kapel van het pas gestichte Karthuizer Klooster van Champmol tot een grafschrijn te maken, die tot in lengte van dagen getuigen zou van de macht, de rijk-

ZWEVENDE ENGEL, Eind 13e eeuw.

door

P. C. J. REYNE

dom en de prachtlievendheid der Bourgondische vorsten uit het Huis Valois.

En wat hij daar schiep: de struise en felbewogen Maria van het kapelportaal, geflankeerd door de knielende hertog en hertogin met hun beschermheiligen; de beroemde Mozesput, dramatische verbeelding van de samenhang tussen Oude en Nieuwe Testament; de rouwdragers voor de graf-tombe van Filips de Stoute, het zijn uitingen van een beeldhouwkunst, zo machtig en geniaal, dat wie in de eeuw na Sluter in Bourgondië de beitel hanteerde, aan zijn invloed niet ontkwam. Claus Sluter werd een voorbeeld, een programma, een bron van inspiratie, doch één ding, en het is misschien de kern van zijn wezen, is aan zijn talrijke epigonen ontgaan. Het is die trek van vrijheid, van een eigen persoonlijke verhouding tot de dingen om hem heen, die hem maakt tot de vroege verkondiger van een nieuwe geest, de geest der Renaissance. Zijn epigonen vormen slechts de Bourgondische School van de 15de eeuw en de eerste helft der 16de eeuw, dat wil zeggen: ze vertaalden, de een meer, de ander minder, de vondsten van zijn verkondiging terug in het idioom der Middeleeuwen. Ze zetten hem voort, maar hielden daarbij de blik op het verleden gericht.

Zo is het te verklaren, dat de bezoeker

van de zomertentoonstelling in Boymans, „Claus Sluter en de Kunst te Dijon van de 14de tot de 16e eeuw” *), waar slechts één werk is, dat met volstreekte zekerheid aan hem kan worden toegeschreven, telkens en telkens weer de stijl van Sluter herkent en tegelijk het wezenlijke van Sluter mist, al blijft er van werk tot werk genoeg te bewonderen over.

Wat de Bourgondische Kunst van Sluter erfde, was in de eerste plaats zijn realisme. Hij schiep niet die zwaarteloos rijzende beelden, doorglansd van geest, van de 13de eeuwse kathedralen, zijn Madonna en zijn heiligen zijn mensen van vlees en bloed, ze hebben de volheid van een struise lichamelijke en de toevallige, treffende eigenaardigheden van gelaat, houding en gebaar worden ons niet onthouden. Ze zouden op het plan van het gewone leven staan, ware het niet dat een ziel zich voelbaar maakte in deze gestalten, een zware, persoonlijke ziel, die spanningen kent en strijd. Er is geen wending van hoofd of lichaam, geen gebaar, of ze schijnen uit het innerlijk leven voortgekomen en zelfs de brede en magistrale plooiënval, die duidelijk door de houding van het lichaam veroorzaakt wordt, krijgt zijn functie in de uitbeelding van de innerlijke gesteldheid. Terwijl alle beginnend realisme niet verder komt dan tot een aftastend kijken, waarin een macht van bijzonderheden ontdekt en ontgonnen wordt, maar het vermogen mist om de details tot een eenheid te verenigen, bleek Sluter te kunnen scheppen uit het herinneringsbeeld,

waarin hoofdzaken en bijkomstigheden tot een zinvol geheel verbonden zijn.

Hij was een beeldhouwer, die volkomen in plastische vormen denken kon; bij alle realistische felheid en detaillering heeft zijn beeld de grootheid, de macht en de organische geslotenheid van wat in de verbeelding vooraf als een grandioos drama der vormen gezien werd.

Dat is het ook wat zo bijzonder treft in zijn Christusbuste, een brokstuk slechts en enig overblijfsel van de Calvarieberg, die eenmaal de Mozesput bekroonde. Alles is hier van dezelfde adem, dezelfde grootheid van visie spreekt uit het zwaar geaccidenteerde gelaat, de felle doornenkroon en de golven van haar en baard. Het naakt was voor de Middeleeuwer nooit een onderwerp van studie, voor Sluter was het dat wel en deze borst met de zo suggestieve inzinking van het borstbeen heeft iets van de ruimtelijke vanzelfsprekendheid van een klassieke tors. Aan de wijze waarop de verschillende partijen met elkaar in verband zijn gebracht, zo dat ze elkaars werking steunen en versterken, herkent ge onmiddellijk de grote beeldhouwer, het is iets dat ge ondergaat, nog voordat de uitdrukkingen van het gevoel, dit beeld van lijden, verstild in de doodsslaap, tot u spreken gaat.

De mogelijkheid bestaat, dat de twee „pleurants”, rouwdragers van de tombe van Filips de Stoute, eveneens van Sluter zijn. Is dat niet het geval, dan moeten ze door zijn neef, Claes van de Werve, toch wel

(zie verder pag. 9)

Levend dichterschap

*De 21ste Juni 1940 werd een schip, varen-
de in convooi van Bordeaux naar Portugal
door de Duitsers getorpedeerd. Aan boord
bevond zich de dichter Hendrik Marsman.
Met vrijwel alle passagiers kwam hij om.
Nederland verloor daarmee een van zijn
beste dichters uit de tijd tussen beide wereld-
oorlogen.*

„Tegenover den man die zich afvraagt of
het niet mogelijk is „met alle geestdrift van
een practisch gesteld opportunisme deel te
hebben aan datgene, wat men nuchter „ver-
betering der bestaande toestanden” kan noe-
men” moet men erop wijzen, dat dit streven
onmiddellijk een stuurloos en onvruchtbaar
schipperen wordt, indien hij niet uitgaat van
een essentieel beeld van den mensch dat
zijn handelen ook op dit terrein richt. Tegen-
over dien anderen man, die aan een wel-
omschreven toekomstgeloof het recht meent
te kunnen ontleenen om in het heden ver-
heerlijkt maar dadenloos toe te zien, kan
men niet scherp genoeg staande houden, dat
alle droomen van alle duizendjarige rijken
tezamen waardeloos en zelfs misleidend en
schadelijk zijn, als zij hem niet rechtstreeks
leiden tot een helder begrip van zijn taak.”

„Waarom wil men, om slechts één ding
te noemen, de bezieling ontleenen die tot
handelen leidt, als men geen droom in zijn
hoofd heeft, geen „Bild dem die Zukunft
entsprechen soll”? Doch diezelfde toekomst-
concepties, diezelfde beelden waaraan de
toekomst beantwoorden moet, worden een
slaapmiddel als men ze niet rechtstreeks op
het heden betreft. De toekomst is bovendien

niet dat befaamde tijdperk, dat pas na den
zondvloed intreden zal, het is de minuut die
op mij toeschuijt terwijl ik dit schrijf.”

„De geschiedenis der mensheid tot nu
toe, bestaat nu eenmaal voor laat ons
zeggen de helft uit revolutie en oorlog, en
hoe verschrikkelijk deze furies ook mogen
zijn, ik kan er geen enkele reden in zien om
afstand te doen van een scheppende taak.
Integendeel zelfs — als men de pen niet ver-
wisselt voor het geweer — moet men zijn
werkkracht, voor zover men daartoe in staat
is verdubbelen zelfs, om tegenover de groote
destructie, die thans weer woedt, waarden
te stellen die uit den grooten zondvloed kun-
nen worden gered.”

„In een tijd waarin niets zoozeer wordt
verloochend als juist de benadering van
den totalen mensch, moet men vasthouden
aan een norm, waarin dit beeld van *volledige*
humaniteit begrepen is. De wereld is over-
bevolkt met fragmenten van menschen; deels
zijn de instincten, deels de sentimenten, deels
zelfs de intellectueelen krachten over-ont-
wikkeld — het laatste overigens slechts bij
een zeer gering percentage —, maar met
den dag zeldzamer wordt de mensch, in wien
alle factoren in een onderling zuivere ver-
houding aanwezig en werkzaam zijn — en
in den grond van de zaak lijkt juist dit mij
het essentiële gebrek van den tegenwoor-
digen tijd.”

Deze woorden van Marsman, geschreven
in de jaren vlak voor de tweede wereld-
oorlog, laten zien wie hij was. Zijn ge-
dichten, voortgekomen uit die actieve levens-

houding, uit het geloof in de scheppende
mogelijkheden van de mens, vormen de beste
nalatenschap van een verschrikkelijke tijd.
Daarin heeft, poëtisch op onovertroffen
wijze, een humanisme vorm gekregen, dat
eerst ná de tweede wereldoorlog in bredere
kring verstaan zou worden. In zijn persoon
en in zijn gedichten maakte hij het devies
tot werkelijkheid: niet blijven die men was,
maar worden die men is. „De dichter is
steeds een begin”, schreef hij eens. In de
donkere jaren vóór 1940 worstelde hij, die
de hoopvolle tijd na 1918 diep had beleefd,
met de vraag naar de mogelijkheid van een
aards bestaan „niet meer verteerd door een
onwereldsch heimwee, ontstegen aan den
angst van zijn ontredder vleesch”. De vraag
naar de bronnen van onze cultuur vond het
antwoord in zijn aanblik van de Middelland-
se Zee, bronland van humanisme en chris-
tendom. Antieke vrede daalt in hem neder,
vrees valt van hem af. En dan schrijft hij
het gedicht dat en onze tijd en ons geloof
bevat:

De hemel is leeg,
de oneindigheid bloedt,
in het nachtelijk gewelf
niets dan sintels en roet;

en de tranen gescheurd
van den brandenden schreeuw
en de sneeuw weer besmeurd
met het bloed dezer eeuw.

— alle duister en gloed
van den tragischen wijn;
wordt een brandend ferment
in het menschelijk bloed.

Zie, de aarde is rood
van den tragischen wijn;
't paradijs een woestijn,
maar het schepsel wordt groot.

Een vroege verkondiger der renaissance

(vervolg van pag. 8)

geheel naar zijn ontwerp zijn uitgevoerd. Een
machtinger uitbeelding van de rouw is moei-
lijk denkbaar. Het zijn figuren, gehuld in een
wijde monnikspij, de een heeft de kap ver-
over het gelaat getrokken. Met zijn pij wist
hij zich de tranen van het gelaat en men
ondergaat de machtige gewaadplooï die uit
de geheimzinnige opening van de kap komt
storten, als de onmiddellijke uitdrukking van
de zware, wegende smart. Het innerlijk
drama wordt hier volkomen verbeeld in het
aangrijpende drama van de plooienvall.

De ander is opstandiger, hij heft het ge-
laet ten hemel, zijn gebalde vuist ligt voor
zijn borst en met een vertwijfeld gebaar
schijnt hij de kralen van zijn rozenkrans aan
de hemelse machten te tonen. En weer die
geslotenheid van de omtrekken, die groot-

heid van vormen, die felle accenten der
plooiën, die houding van het lichaam, die
ondanks het zware, verhullende kleed dui-
delijk te vermoeden wordt gegeven.

Aan de rouwdragers van het Graf van
Jan zonder Vrees, van het midden der 15de
eeuw, is het dan te zien, hoe Sluter's voor-
beeld nog altijd gevolgd wordt. Maar het
silhouet wordt bewegelijker, nerveuzer, de
dunnere kledij begint eleganter te vallen,
(vooral in No. 17 is dat het geval), Sluter's
massale geslotenheid verdwijnt.

Wat blijft, is zijn realistische kijk; telkens
weer wordt men bij de rondgang over deze
tentoonstelling verrast door een uitstekend
geobserveerd gebaar, een houding, de uit-
drukking van een gelaat. Trouwens tot in
het eerste kwart van de 16e eeuw blijkt
Sluter's Madonna-type van belang voor de
Bourgondische Beeldhouwkunst.

En al ging Sluter's dramatische kracht
verloren, met het realisme bleef iets anders
bewaard, het besef namelijk, dat beeldhou-
wen in de eerste plaats een ruimtelijk com-

poneren van vormen betekent. De hierbij
gereproduceerde „Zwevende Engel” staat
reeds ver van Sluter, hij werd geboren in
een milder klimaat dan het zijne. Hij is veel
meer Gotisch dan welk werk van Sluter ook.
Maar van Sluter stamt toch altijd nog de
gevoelige waarneming van het gelaat en dat
onzegbaar juiste gebaar van het steunende
handje. Maar vooral: van Sluter is afkom-
stig die buitengewone harmonie in de com-
positie, dat tegen elkaar uitwegen van de
partijen: vleugel tegen lichaam, dat schep-
pen van een zware gewaadvorm aan het
voeteneind als een tegenwicht voor de be-
langrijke driehoekige massa van hoofd,
schouders en armen. In het herfsttij der Mid-
deleeuwen werd de les geleerd, dat de vorm
zijn eigen wetmatigheid heeft en bij tijd en
wijle zegeviering moet over de iconographi-
sche eisen. Die les kwam van een geboren
beeldhouwer: Claus Sluter.

*) Tot eind Juli.

EEN verkeerde INDRUK

Het vorige jaar promoveerde aan de Vrije Universiteit te Amsterdam de Heer H. van Riessen op een dissertatie over „Filosofie en Techniek”. In het Weekblad „De Ingenieur” van 26 Mei j.l. bespreekt de bibliothecaris van de Technische Hogeschool te Delft, ir dr A. Korevaar, dit werk.

Daar dr van Riessen in het eerste deel van zijn proefschrift een kritische beschouwing levert van een aantal 19e eeuwse filosofen, die hij bijeenbrengt onder de verzamelnaam humanisme, gaat ir Korevaar een ogenblik in op het moderne humanisme. De woorden, die hij daaraan wijdt, geven zo voortreffelijk weer wat welwillende beoordelaars van christelijke huize, die van het Humanistisch Verbond wel eens hoorden, er over denken, dat wij er hierbij gaarne aandacht aan schenken. De bewuste passage luidt als volgt:

„Het is onmiskenbaar dat de humanisten en nu bedoel ik speciaal degenen die zich thans in het „Humanistisch Verbond” verenigd hebben, het bestaan van God ontkennen.

Hun grondgedachte maakt op mij de indruk van te willen zeggen: God is er niet, maar men moet zich zo gedragen alsof hij er inderdaad was. Dit gedrag wordt dan echter niet beheerst door God, maar door het „ethisch principe”. Volgens hen is God metafysisch, het ethisch principe reëel. Daar zij er echter nimmer in slagen kunnen om te zeggen wat dit reële principe precies is, waar men het aantreft en hoe men het ervaart en daar ze dus voor dezelfde moeilijkheid staan als degenen die in God geloof, kon het wel eens zijn dat men hier met een kwestie van terminologie te maken heeft en hetzelfde ding met verschillende woorden wil aangeven.

Hoe dit ook zij, een feit is dat hier een kloof ligt, al is het misschien een denkbeeldige, tussen humanisme en Christendom of liever nog tussen humanisme en alle andere geloofsrichtingen waarvoor God geen ijdele klank, maar een levende ervaring is.

Toch vermoed ik dat vele van onze moderne humanisten, wanneer ze bemerken dat ze met Comte, Mach, Ostwald en dergelijke

denkers in eenzelfde groep gebracht zijn „seront très étonnés de se trouver ensemble”.

Het moderne humanisme gaat niet uit van de ontkenning van een persoonlijk God en evenmin van zijn bestaan. De beginselverklaring van het Humanistisch Verbond begint met dit nadrukkelijk voorop- en vast te stellen. Dat ligt ook voor de hand. De fundamentele levenservaring van de humanist, een ervaring, welke zijn levenshouding bepaalt, is niet die van het bestaan van een persoonlijk God. Een dergelijk God is voor hem geen innerlijke levende werkelijkheid. Hoe zou hij hem dus ontkennen? Als dit werkwoord nog enige zin heeft dan betekent het hier dat de moderne humanist zou zeggen: een persoonlijke God bestaat niet. De humanist kan slechts zeggen: Voor mij is hij geen innerlijke realiteit. Ik weet dat hij het van de godsdienstige mens wel is.

Maar daarmee is niet alles gezegd. En zeker niet gezegd: ik gedraag me echter alsof hij er wel is. Een dergelijk gedrag ontkent immers het bestaan van het feit, dat alle mensen — zij het ook dikwijls een verschillende — essentiële levenservaring hebben, waaruit hun levenshouding voortvloeit. Voor de humanist is dit de ervaring van de mens als drager van waardebesef. Niet het ethische principe dus is het; de fundamentele ervaring dat de mens een wezen is dat van waarden weet, dat waarden verwerkelijken wil en door dit besef en die wil wordt bepaald, is het beslissende. Dat is voor de humanist even „reëel” als de Godservaring is voor de godsdienstige mens. Beide ervaringen zijn essentieel. Maar ze zijn zéér verschillend. Een denkbeeldig verschil? Het gaat niet om denkbeelden, maar om innerlijke waarheden. Die blijken niet dezelfde te zijn. Het heeft geen zin te beweren, dat ze het misschien toch zijn. Die gedachte mist alle werkelijkheids-gehalte.

Tenslotte Comte c.s. Zij waren ongetwijfeld humanisten, in hoevele opzichten vele moderne humanisten anders zijn. Waarom daarover ons te verwonderen? Een moderne christen zal zich toch niet in alles één voelen met christelijke filosofen uit vroeger eeuwen. Dr Van Riessen zou daarvan wel blijk gegeven hebben, als hij niet uitsluitend de „humanistische” filosofen had beschouwd. Hij had het nu in zekere zin makkelijk, al blijft het de vraag of zijn scheiding juist is.

Werkzaamheden van het Hoofdbestuur

Tijdens de hoofdbestuurvergadering, gehouden op 3 Juni j.l., bleek dat het streven het Verbond een grotere bekendheid te geven vruchten gaat afwerpen. Een bevredigend aantal landelijke, provinciale en plaatselijke dagbladen wijdden min of meer uitvoerige beschouwingen aan het streven en werk van het Humanistisch Verbond. Nog altijd steken de grote weekbladen met hun eenzijdige geestelijke oriëntatie ongunstig hierbij af. Het ledental blijft de stijgende tendenz vertonen. Op 28 Mei telde het Verbond 5738 leden.

De plaatselijke Gemeenschappen vertonen een verheugende activiteit ter bescherming van de geestelijke rechten der humanisten en ter verheldering van het humanistische standpunt inzake de geestelijke en zedelijke en sociale vraagstukken van de dag. Het hoofdbestuur heeft besloten een commissie het onderzoek op te dragen naar de plaats en de houding van de Rooms-Katholieken in de Nederlandse volksgemeenschap. Het verschijnsel, dat vanwege kerkelijke organisaties steeds maar bizondere hoogleraarschappen mogen worden ingesteld aan de Rijksuniversiteiten en Hogescholen, heeft de aandacht van het hoofdbestuur.

Aan Helpende Handen was op 1 Juni voor een bedrag van f 9.825,— uitgezet. Dit werk vraagt in het bijzonder in deze zomertijd de aandacht van de gemeenschappen. Het is immers de voorwaarde om het Verbondswerk te bestendigen en het dult geen uitstel.

Van de commissie Volksontwikkeling zal de Heer D. van Staveren voorzitter zijn, de Heer H. J. J. Lips secretaris. Een afvaardigde van het hoofdbestuur zal op 30 Juni en 1 Juli de conferentie volksontwikkeling bijwonen van het Nederlands Cultureel Contact.

Samenvattende blijkt, dat het Humanistisch Verbond zich volop bevindt in de strijd om de erkenning van zijn rechten in de Nederlandse volksgemeenschap, waarmee gepaard gaat een innerlijke consolidatie van de organisatie en een toenemende bezinning op de humanistische levenswaarden.

AANGEBODEN logeer gelegenheid

bij particulier, omgeving Haarlem (bos-strand)
voor 2 personen. f 30.— per persoon per week

Br. Letter Ju no. 2, Centraal Bureau Hum.
Verbond, Bleyenburgerstraat 1, Utrecht.

Humanistische Waarde-fundering

door Dr LIBBE VAN DER WAL

(overdruk uit „De Nieuwe Stem”)

Prijs 15 cent

Bestellen bij het Centraal Bureau — Bleyenburgerstraat 1, Utrecht — Postgiro 304960

Gedicht en Lezer

WANNEER men de gedichten, waarin de Moeder bezongen wordt, bijeenbracht, zou men ongetwijfeld een belangwekkende bloemlezing verkrijgen. Onze dichters werden namelijk herhaaldelijk door de Moederfiguur geïnspireerd; herhaaldelijk zong de liefde, de verering voor de Moeder zich uit in het Nederlandse woord. Het is wel opmerkelijk, dat juist bij de modernen dit motief zo vaak terugkeert en het vermoeden ligt voor de hand, dat we hier te doen hebben met een terugverlangen uit de onzekerheid en nood van het bestaan naar de eerste geborgenheid.

Zo althans is het bij Ed. Hoornik in het gedicht „Het Huis”. Wat zich hier aan de lezer opdringt, is de eenzaamheid van de dichter. Hij heeft het ouderlijk huis te koop zien staan en duidelijker dan ooit heeft hij beseft dat het gezin, waarin hij opgroeide, niet meer bestaat. Een weg terug naar zijn jeugd is er niet en daarom zou hij willen afrekenen met zijn onvervulbaar verlangen om nog eens het leven te ervaren als toen hij kind was.

Doch één binding blijft bestaan, die met de Moeder, en in zijn verbeelding keert hij terug naar het allerzijn bewustzijn weet, dat ook zo de kloof tussen de levende en de gestorvene niet te overbruggen is; het is hem zelfs, of zijn moeder zelf hem zegt, dat zij onbereikbaar geworden is en dat zijn poging vergeefs moet zijn. Maar hij wil de geborgenheid en hij beweegt even als een kind, dat het eerste teken van leven aan zijn moeder geeft. Zo ervaart hij toch nog de troost van het verbonden zijn met de moeder en tegelijk onthult hij het troosteloze, doordat hij dit moment als zelfsuggestie doorziet.

door
P. C. J. Reyne

HET HUIS.

*Ik heb ons huis vandaag te koop zien staan,
Wel schrok ik, maar het was voor mij een teken:
't Is nodig, dat ik nu voorgoed afreken,
Al wat geweest is moet zijn afgedaan.*

*Ik liep 't bordes op en ik belde aan
En belde luider, maar geen mens deed open,
Wanhopig ben ik heen en weer gaan lopen,
Allen zijn dood, dacht ik en ben gegaan.*

*Voor mij op tafel staat de lamp gedoofd;
Ik trek de knieën op en buig het hoofd:
In deze schemering begon mijn leven...*

*Zij zegt: Dood is het water in mijn schoot,
Dood is het lichaam, dat je eens ontsloot.
Ik blijf u voelen zeg 'k en schommel even.*

ED. HOORNIK (geb. 1910).

Pinksterkamp jongerengroep

Het Gewest Zuid-Holland organiseerde in Rockanje een zeer geslaagd Pinksterkampje, waaraan meer dan 30 leden deelnamen.

Zaterdagavond was er een inleiding door de heer Max van Praag uit Den Haag, waarover Zondag een discussie gevoerd werd.

Voorts stond er een excursie op het programma door het prachtige duingebied en

zijn er heerlijke strandwandelingen gemaakt. Er was deze dagen ruimschoots gelegenheid voor ontspanning en onderling contact.

We hebben gevolksdanst en gezongen en genoten van de zang der nachtegalen. Kortom het waren fijne dagen, die veel te vlug voorbij waren, zodat we verlangend uitzien naar een volgende bijeenkomst.

Voor velen zal dit het jongerenkamp in Rijssen zijn.

In ieder geval, tot ziens op het najaarsweekend!

W. B.

Overheid en evangelisatie

In „De Gemeente”, maandblad voor raads- en statenleden van de P.v.d.A., van 15 April troffen wij een artikel aan, getiteld: „Moet de overheid evangelisatie subsidiëren?”

Het moderamen van de Bond tegen het schenden door het vloeken van Gods Heiligen Naam heeft subsidie voor haar propaganda bij vele Gemeenteraden en Provinciale Staten gevraagd. De schrijver heeft geen bezwaar tegen overheids-subsidie van deze werkzaamheden, mits de wijze van propagandiseren (tot andersdenkenden toch gericht?) voor ieder te aanvaarden zou zijn. Dit nu is niet het geval! Lees maar, hoe de Bond het bestaan van een God vanzelfsprekend stelt in de teksten: „Gaaf uw zieleheil u zo weinig ter harte, dat u zo lichtvaardig de verdoemenis over uzelf inroep? Denkt u eens in, wat het zou zijn, als God uw gebed ogenblikkelijk verhoorde, door u voor eeuwig te verdoemen”, of in „God hoort iedereen... Hij is de Heilige enz.”

Zelfs staat in een ook door deze Bond verspreid boekje de volgende, voor niet-Christenen beledigende uitspraak: „Eerst als iemand een discipel van Christus geworden is, komt het goed. Dan wordt ook de levens- toon anders, minder ruw, niet meer doorspekt met hele en halve vloeken.”

Terecht wordt zeer uitdrukkelijk in het artikel gezegd, dat de overheid evangelisatie niet kan subsidiëren, omdat zij als overheid voor Christendom en Humanisme een basis scheppen moet waarop deze beide het geestelijk krachtig maken van ons volk kunnen verwezenlijken. Deze gedachte die reeds lang sterk in ons Verbond leeft, is waard op hoger plan ernstiger dan tot dusver genomen te worden.

Laat deze Bond tegen het vloeken terugkeren tot haar vroegere, niemand kwetsende spreuk en dan subsidie vragen, want — het is zoals de schrijver zegt — „we krijgen zonderlinge verhoudingen, als de overheid propaganda voor een levensbeschouwing of geloof, i.c. evangelisatie, zou financieren.”

Fonds voor Tehuis voor Ouden van Dagen

5e Verantwoording:

Totaal 4e verantwoording	f 1.207,—
J. H. G. te W.	„ 10,—
Mevr. N. G. te d. H.	„ 2,50
J. W. V. te 's-Gr.	„ 2,50

Totaal f 1.222,—

Bijdragen voor dit fonds worden gaarne tegemoet gezien op postgiro 304960 t.n.v. Humanistisch Verbond te Utrecht.

Ge-PERS-te berichten

Hardnekkig misverstand. Het Zeeuws Dagblad van 8 April j.l. schrijft over het Humanistisch Verbond.

„Dit Verbond heeft als ideaal, om in allerlei opzicht te arbeiden onder ons volk. Het wil zijn eigen vorm van werken der barmhartigheid vinden. Het wil zorgen voor het misdeelde kind, voor oorlogspleegkinderen, voor sociaal zwakken. Het bouwt dus aan organisaties, die in zekeren zin naast de diaconieën en de christelijk-philantropische verenigingen kunnen worden gesteld.”

Maar dan volgt opgeens:

„Deze organisatie en deze actie, die contact heeft met geestverwante organisaties in het buitenland, is anti-Christelijk.”

Ziedaar het hardnekkig misverstand, dat optreedt bij diegene, voor wie de woorden niet-christelijk gelijk zijn aan anti-christelijk. Maar **niet** is geen **anti**. Als ik **anti** het een of ander ben (anti-alcoholgebruik, anti-vivisectie, anti-oorlog, enz.) dan bestrijd ik dat waar ik er maar de gelegenheid toe heb. Het Humanistisch Verbond heeft echter wel wat anders te doen dan het christendom, of welke andere godsdienst ook, te bestrijden. Het geestelijk leven in Nederland is niet gediend met wederzijdse campagnes. Althans, zo meent de humanist. Een lezer van het Zeeuws dagblad geeft daaraan uiting op 14 April in hetzelfde blad:

„Met zeer veel belangstelling las ik het artikel in Uw courant over het Humanistisch Verbond. Tegen één uitdrukking echter, dat het Humanistisch Verbond anti-Christelijk zou zijn, heb ik groot bezwaar; tenzij de schrijver zich op het standpunt zou stellen van wie niet voor mij is, is tegen mij. Het Hum. Verbond stelt zich niet op dit standpunt. Het bestrijdt de Christelijke godsdienst niet; het zal iedere overtuigde Christen graag in zijn geloofsovertuiging laten, maar wil voornl. de geestelijke verzorging van de buitenkerkelijken, die er nu eenmaal in groot aantal zijn, op zich nemen. Wanneer het op zijn terrein werken der barmhartigheid, zoals de schrijver zich uitdrukt wil uitvoeren, zal men dit moeilijk anti-christelijk kunnen noemen.”

Gevaarlijke rechtschapenheid. Onder dit opschrift citeert de Groene Amsterdammer de volgende woorden van Drs A. H. M. Wijffels in De Linie, welk citaat wij hier voor onze lezers aanhalen, daar het voor de humanist zeer merkwaardig is.

„Toch is het zeker niet zó, dat de Brabander in het Westen door de discussie met de anders- of niet-gelovigen van zijn geloof zou vervreemden. Het maakt hem weliswaar verlegen en tot een onbeholpen slachtoffer van de in de geloofsdiagnostiek dikwijls meer bedreven Westerling. De Bra-

bander zal hem daarom mogelijk gaan mijden, maar dat hij daardoor geschokt zou worden in zijn eigen overtuiging, heb ik nog nimmer waargenomen. **Veel gevaarlijker voor hem is het voorbeeld van een rechtschapen levend ongelovige want die toont hem een nieuwe mogelijkheid van leven, die de Brabander niet kent van huis-uit.**”

SPLITSING

Wij citeren uit Het Vrije Volk van 12 Mei 1950:

De directeur van het gewestelijk arbeidsbureau in Den Bosch heeft onlangs in een interview aan een redacteur van „Het Huisgezin” meegedeeld wat hij in een andere kwaliteit, nl. als voorzitter van het R.K. Comité voor beroepskeuze-voorlichting, als zijn taak beschouwt.

Het Comité bedoelt „te bevorderen, dat de jongelui kunnen profiteren van een beroepskeuze-voorlichting, die voor katholieken aanvaardbaar is”, heeft de voorzitter verklaard en hij heeft er bij gevoegd: „Momenteel is de situatie zo, dat de jeugd getest wordt door ambtenaren van het gewestelijk bureau en het katholieke comité staat in voor de bekwaamheid en de overtuiging van deze ambtenaren”. En verder: „De ouders kunnen gerust hun zoons voor een test overlaten aan de ambtenaren van het gewestelijk arbeidsbureau, want het katholieke comité voor beroepskeuze-voorlichting houdt toezicht dat deze ambtenaren van de goede confessie zijn”.

De afdeling Den Bosch van de Algemene Bond van Ambtenaren heeft in een motie tegen deze uitlatingen geprotesteerd, omdat zij deze beschouwt als een aantasting van de bekwaamheid en de objectiviteit van de niet-roomse ambtenaren en omdat hieruit blijkt, dat een comité een macht aan zich trekt, die uitsluitend behoort tot de competentie van de overheid.

Te recht is deze afdeling verontrust.

Hier immers wordt niet alleen de noodlotige splitsing van het gehele volksleven naar de confessie doorgedreven, hier wordt de werkzaamheid van een rijksinstelling, onder toezicht van een particulier comité, aangepast aan de wensen van een bepaald deel der bevolking met negatie van de minderheden in de bevolking.

En van de directeur van het gewestelijk arbeidsbureau, die geacht moet worden als rijksambtenaar op te komen voor het algemeen belang, hebben de minderheden niets te verwachten, want hij leidt de werkzaamheden van het particulier comité van toezicht op zijn eigen bureau. Als we ten minste aan moeten nemen, dat „Het Huisgezin” de woorden van de ambtenaar-voorzitter juist heeft weergegeven.

Zoals ze er nu staan, kunnen zij niet anders worden uitgelegd dan als de omschrijving van een systeem tot overheersing van minderheden door de machtige meerderheid.

„CHRISTENDOM EN HUMANISME”

Onder deze titel verscheen van de hand van J. G. v. d. Ploeg een artikel in Tijd en Taak, „onafhankelijk weekblad voor Evangelie en Socialisme” (nr. van 13 Mei j.l.).

De schrijver stelt, in verband met de bekende uitlating in de Vastenbrief der Bisschoppen in Nederland, de vraag „of zij, die zich buiten het Christelijk geloof stellen op den duur tot immoraliteit zullen komen”. Hij zegt dan:

Er zijn „talrijke niet-Christenen, die zich evenzeer als de Christenen verzetten tegen het normloze. Bij ons zijn deze Humanisten op zeer gelukkige wijze verenigd in het Humanistisch Verbond en blijkens de beginselverklaring van dat Verbond is men daar evenzeer overtuigd van de noodzaak van normbesef als bij de Christenen. Wil men billijk tegenover deze mensen zijn (en dat behoort toch ook nog tot onze algemeen aanvaarde normen), dan zal men op grond van het gedrag van norm-erkennende niet-Christenen moeten aantonen, dat de niet-Christen tot immoraliteit komt.”

En dan het volgende: „Voor een soort Christelijke hoogmoed is zeker geen plaats. De Christenen zijn in hun moreel gedrag geen haartje beter geweest dan de niet-Christenen. De Christelijke beschaving heeft het er niet beter afgebracht dan de Chinese beschaving; misschien is zelfs het tegendeel aan te tonen.”

De schrijver pleit bij zijn geloofsgenoten voor: „een practijk van liefde en nederigheid, van de minste zijn en van vergeving. Daar ontbreekt nogal wat aan bij ons Christenen. Is het misschien daarom, dat wij zo gewichtig doen tegenover de Humanisten?”

STUDENTENVERENIGING OP HUMANISTISCHE GRONDSLAG

Ter gelegenheid van de jaarvergadering van de Studentenvereniging op Humanistische Grondslag (S.V.H.G.) hield de praeses dezer organisatie een rede, waaruit wij het volgende citeren:

Onze verhouding tot het Humanistisch Verbond is gelukkig goed. Samen met haar stichtten wij het fonds Potten en Pannen, dank zij haar werk en haar voorspraak kregen wij van een semi-officiële instantie een subsidie van f 190,— voor het Duitslandwerk toegezegd. Dit financiële feit en deze samenwerking noem ik voorop, omdat het telbare geld zo gemakkelijk tot ons spreekt. Doch veel meer hebben wij direct en indirect aan het Verbond te danken door het baanbrekende werk, dat het voor de humanistische overtuiging in Nederland doet. Want dankzij haar werk is het, dat men in sommige kringen in Nederland al

gaat inzien, dat humanist-zijn toch niet zo erg onfatsoenlijk behoeft te wezen. Ook een vruchtbare samenwerking met de Jongeren van het Verbond zouden wij op prijs stellen."

Tot slot volgde nog de installatie van Dr. J. P. van Praag als erelid en die van de heren J. de Heer en C. Scholten als leden van verdienste.

Dr. V. W. D. Schenk, die ook tot erelid benoemd was, kon wegens afwezigheid nog niet als zodanig geïnstalleerd worden.

EEN VRAAG — EEN ANTWOORD

Licht en Leven is een maandblad vanwege de gereformeerde kerken in Nederland en België. Het heeft een vragenrubriek. Deze rubriek bevatte in Mei j.l. de volgende opmerking:

In aansluiting aan de vragen, die behandeld werden in uw blad van Maart en April 1950 zou ik in het midden willen brengen, dat het in het licht van uw antwoord bezien, toch voor de Christenen welkom moet zijn, als het *humanisme* óók bevordert een beter worden van de mensen.

En dan volgt de vraag:

Ik zou dus graag van u een uiteenzetting willen hebben, hoe u ziet de mogelijkheid van de samenwerking der mensen onderling, om, hoe ze ook van een ander beginsel uitgaan, wat blijvends voor de mensheid tot stand te brengen!

In het uitvoerige antwoord treffen we dan deze betreuwenswaardige passage aan:

En als we in deze dagen met de humanisten samenwerken, ondervinden we ook hun ontzettend haat tegenover het Christendom. Deze haat, waarmee ik zelf vaak heb kennis gemaakt, komt natuurlijk voort niet uit het goede, dat in de mens is, maar juist uit het kwade.

Wij vragen ons af met welke humanisten de dominee, die dit schrijft, ooit heeft samengewerkt. Wie zo iets schrijft is niet op de hoogte van het geestelijk leven in Nederland in deze tijd.

Een flink geluid

In ons Mei-nummer herinnerden wij er aan dat in Sneek de herdenking van het verzet en van de bevrijding door het organiserend plaatselijk comité slechts op christelijke grondslag was geplaatst. En wij drukten de brief af, door het bestuur van de Gemeenschap Sneek gezonden aan het comité, waarin op deze betreuwenswaardige eenzijdigheid werd gewezen. Het gaat hierbij geenszins om het maken van aanmerkingen op de dingen door andersdenkenden gedaan. Maar, te goeder trouw of niet: men meent van de godsdienstige zijde nog altijd te algemeen, dat als het om geestelijke zaken gaat slechts de godsdienst aan de orde is. Men kent het geestelijke leven in eigen land zo slecht, dat men, dikwijls onbewust, een belangrijke groep in onze volksgemeenschap te kort doet. Hoezeer dit als vanzelfsprekend geschiedt blijkt ook uit het volgende, waaraan de Sneker Gemeenschap van het Humanistisch Verbond terecht niet stilzwijgend voorbij is gegaan. In het Sneker Nieuwsblad schreef het:

GOD, NEDERLAND EN ORANJE

Over dit onderwerp sprak in een bijeenkomst van de Ver. „Oranje” onze vroegere stadgenoot Ds. H. Veldkamp. Dat Ds. Veldkamp voor zich zelf en zijn geloofsgenoten de begrippen God, Nederland en Oranje aan elkaar koppelt en dat hij het feit, dat het Oranjehuis over Nederland mag regeren als een zegen Gods beschouwt, aanvaarden en respecteren wij als zijnde zijn diepste overtuiging. Als hij echter de viering van de verjaardag van onze vorstin gebruikt om andersdenkenden te beledigen, gaat hij te ver. In het verslag van de Oranje-avond in het Sneker Nieuwsblad van 5 Mei j.l. lezen we nl. het volgende: „Schakelt men God uit, dan is het met Nederland en Oranje gedaan. De mens die van de dienst aan God niet wil

weten, hij ontadelt zich”.

Prettig voor de duizenden Nederlanders, die uitgaande van de eerbied voor de mens als geestelijk en zedelijk wezen, een humanistische levensbeschouwing aanhangen. Zij krijgen dus alvast de schuld van een eventuele ondergang van ons land en zijn vorstenhuis. Hoe ds. Veldkamp een dergelijke gang van zaken rijmt met Gods almacht, zullen we maar niet vragen. En dan de ongodsdienstige mens die zich ontadelt. Het zou voor de heer Veldkamp ietwat moeilijk (en pijnlijk) worden, als hij deze uitspraak met feiten zou moeten staven. Reeds een oppervlakkige bestudering van de historie, leert ons, dat de dienst aan God geen waarborg is voor zedelijk handelen. Een vluchtige blik in de statistieken over misdadigheid doet ons zien, dat de uitgesproken godsdienstige streken van ons land hierbij zeker geen gunstig figuur slaan. In het verloop van zijn rede zei ds. Veldkamp, dat het Oranjehuis ten allen tijde opkwam voor gerechtigheid en verdraagzaamheid. De hierboven aangehaalde passages zijn zeker geen uitingen van deze deugden. Hoe zou ds. Veldkamp het vinden, als op bijeenkomsten van het Hum. Verbond gezegd werd, dat het rekenen met God en Zijn ordinantiën, door grote groepen van ons volk oorzaak is van 'n devaluatie van de mentaliteit en dat de mens, die God wil dienen, zich ontadelt? Het Humanistisch Verbond is bereid tot ernstige en eerlijke samenwerking met andersdenkenden. Het ziet zijn taak in positieve arbeid en niet in bestrijding van godsdienst en kerk. Maar het acht zich verplicht stelling te nemen tegen iedere aantasting van het goed recht der buitenkerkelijken op een eigen levensovertuiging, gelijkberechtigd naast die der kerken.

Het bestuur van de Gemeenschap Sneek van het Humanistisch Verbond.

Verschenen:

Rapport

van de ECHTSCHIEDINGSCOMMISSIE

ingesteld door het Hoofdbestuur van het Humanistisch Verbond

Dit rapport behandelt voorstellen tot wijziging van de wettelijke bepalingen betreffende echtscheiding, ten einde lichtvaardige echtscheiding tegen te gaan.

Prijs f 0.15

Bestellingen bij de Gemeenschappen of bij het Centraal Bureau Humanistisch Verbond, Bleyenburgerstraat 1, Utrecht, postgiro 304960

Alleenstaand eenvoudig net Heer, financieel onafhankelijk, 55 jaar. Sportief, liefhebber van tuinieren

zoekt kamer met pension

onverschillig waar. Liefst bij Dame alleen.

Br. Letter Ju no. 1, Centraal Bureau Hum. Verbond, Bleyenburgerstraat 1, Utrecht.

Help 'n handje!

BRIEVEN van LEZERS

Humanisme of Politiek?

Wanneer in Mens en Wereld een geval als van de atoomgeleerde Dr. Fuchs besproken wordt, dan is het duidelijk, dat de aspecten daarvan van uit het humanisme worden beschouwd, dat daarbij geen politieke belangen als maatstaven gelden en dat dus de zaak alleen aan humanistische normen worden getoetst.

Inderdaad in de eerste plaats dient de geleerde zelf zich verantwoordelijk te gevoelen voor de door hem „vrijwillig” aanvaarde arbeidsvoorwaarden, i.c. dus voor de geheimhouding. Hij dient zelf te overwegen of deze aanvaarding in overeenstemming is met zijn menselijke waardigheid en of hij hierdoor geen normen schendt, welke door hemzelf als centraal geldend worden erkend. Dit geldt trouwens niet alleen voor de geleerde, maar voor elk mens. Ook voor de vrouw, die haar lichaam „vrijwillig” prostitueert. De humanist echter heeft niet alleen normen voor zichzelf te erkennen, maar dient ook op te komen voor voorwaarden, die de mens niet naar „vrijwillige” prostitutie dringen.

Louter politiek bezien bijv. moest Hitler-Duitsland worden verslagen en waren de phosphorbommen op de Hamburgse vrouwen, kinderen en grijsaards volkomen in orde. Mag echter de humanist de door hem erkende normen van menselijke waardigheid aan louter politieke maatstaven ondergeschikt maken?

Wanneer men omgekeerd politieke maatstaven aan ook door humanisten als algemeen geldend erkende bovenpersoonlijke

normen toetst, zou dan de vrije uitwisseling van geestesproducten niet veel meer voor de vrede werken, dan de voorgestane geheimhouding, waarmede concurrerende politieke belanggroepen elkaar proberen vóór te zijn in de uitvinding en toepassingsmogelijkheden van de vreselijkste verdelgingsmiddelen?

Ik meen dat deze gedachten algemeen menselijk zijn of behoren te zijn en niet naar het terrein van vakgeleerden kunnen worden verwezen.

De door de heer Hammer geponeerde gelijkstelling van kanselredenaars met „andere demamogen” lijkt mij overigens niet behoorlijk.

Leiden, 5 Juni 1950.

G. J. VAN LEEUWEN.

Zonde van het costuum

Naar de bladen melden is gisteren het driejarige kind van de heer B. C. te U. verdronken. Op het laatste moment passeerde de bekende kampioenzwimmer Nihilistos Scepticus. Na kruis of munt gepleegd en de naald geraadpleegd te hebben, liep hij door. — Aan de omstanders verklaarde hij, dat hij een spiksplinternieuw palm-beach costuum aan had en dat hem de tijd ontbrak dit uit te trekken. Hij had verschillende verantwoordelijkheden tegen elkaar afgewogen en aan de vader van het kind verklaarde hij ruiterlijk en ridderlijk zijn daad niet goed te vinden. Anderzijds voelde hij niets voor ethisch absolutisme. De 20ste eeuw was deze kinderachtigheden te boven. De heer N.

Scepticus is dan ook niet gekruisigd.

Het helderst denkende van alle Nederlandse bladen heeft aan dit geval een hoofdartikel gewijd. „Dagelijks — zo schrijft dit blad — bewijzen gevallen ons, dat het niet eenvoudig is, wat zo eenvoudig zou moeten zijn: een mens in nood te helpen zonder ons af te vragen of we er zelf aan te kort komen.”

Tot de jeugd richt de redactie dan deze van modern psychologische inzichten getuigende woorden: „En nu is de gemakkelijkste weg flink te gaan afgeven op onze liefdeloze, harteloze, ruwe en gevoelloze tijd. Dat lucht op en sterkt ons gevoel van eigenwaarde.”

„Zo gaan we dikwijls te keer. Het is natuurlijk onzin.”

De redactie van dit blad vestigt er terecht de aandacht op, dat „edele verontwaardiging” tot dwaasheid voeren kan (de zondaar „voor zijn straf eens lekker voorbij rijden”), dat deze ook wel eens tot grootse daden heeft geleid, vermeldt zij niet.

Redacteur: Maar gij, inzender, begrijpt mijn bedoeling niet. Ik zei niets anders dan gij wilt zeggen.

N. Scepticus: Ik heb toch toegegeven, dat mijn daad geenszins goed was.

Inzender: uw artikel was waarschijnlijk wel juist, maar het wekte bij mij — en naar ik hoop bij vele jongeren en ouderen — gevoelens van protest. Meer door kleur en accent dan door zijn onjuistheid.

J. B. MEIJER.

Onderschrift van de Redactie: wanneer men zegt, dat de uitslag van een morele strijd een dubbeltje op zijn kant is, betekent dit *heel iets anders* dan een cynisch kruis of munt-spelletje met de moraal. Dit laatste mag men uit het hoofdartikel in het Mei-nr. niet lezen en staat er ook niet te lezen.

De motor draait . . .

De vorige keer hebben we in de aanhef van de Motor een ogenblik stilgestaan bij de zaaiweek, die door de gezamenlijke kerkgenootschappen te Apeldoorn is gehouden, bombardement met christelijke pamfletten, psalmdraaiorgels enz. We hadden bovendien geschreven erop te willen terugkomen.

Want we zouden wel een ogenblik onze eigen propagandamiddelen willen bezien; en dan moet worden gezegd, dat het hoofddoel, dat door ons wordt nagestreefd: geestelijke verdieping in humanistische richting, moeilijk door propaganda kan worden bevorderd. Bezinning, de methode om te komen tot verdieping, kan men dan ook niet onder de propagandamiddelen rekenen. Nu is het echter zo dat vele mensen eerst door contact met anderen tot bezinning komen, zij behoeven gemeenschap. Het is o.a. op deze gedachte dat het bestaan van ons Verbond

berust. Dit betekent, dat de organisatorische vormen een *dienende* taak hebben. Want er bestaat het overal steeds weerkerend gevaar, dat men de organisatievormen als hoofddoel gaat zien. We komen hier in het volgende nummer nog even op terug.

Zomerwerk.

Van alle kanten bereiken ons berichten, dat vele gemeenschappen zich in zomer-costuum hebben gestoken.

Amsterdam maakte een tocht naar Delft, in het district IJssel-Rijn hield men een weekend-familiefeest in de jeugherberg te Alteveer, Assen organiseerde een „stenen-excursie”, in Groningen-Drente gaat men op 18 Juni een familiedag houden te Noordlaren, terzelfder tijd is er in het Noorden een jongeren-weekend te Appelscha, terwijl het district Twente, ook al op dezelfde

datum, een jongerenbijeenkomst houdt in de omgeving van Almelo. De jongerengroep in Den Haag heeft een uitgebreid zomerprogramma, waarbij we alleen in Juni al 7 bijeenkomsten tellen, dezelfde groep hield, samen met o.a. de Rotterdamse groep, een Pinksterkamp te Rockanje. De Gemeenschap Amsterdam heeft, evenals het vorig jaar, een tocht naar Loevestein op het programma staan, Dr. J. P. v. Praag zal er spreken over Coornhert.

Om de lezer een beeld te geven van dit zomerwerk laten we een tweetal verslagen, een uit Amsterdam en een uit het district IJssel-Rijn hieronder volgen:

Verslag van de bijeenkomst van het district IJssel-Rijn in de Jeugherberg te Alteveer bij Arnhem, welke werd gehouden op 20 en 21 Mei jl.

Voor het district IJssel-Rijn werd op 20 en 21 Mei jl. een weekend gehouden in de jeugherberg te Alteveer, bij Arnhem, welke uitstekend geslaagd is.

Het was een echt familiefeest. De opkomst was goed. 40 volwassenen en 8 jongeren en 16 kinderen.

Terwijl het 's avonds buiten hard regende en onweerde, zaten we gezellig bijeen in de jeugdherberg waar door het bestuur van de gemeenschap Arnhem voor een interessant programma was gezorgd, o.a. pianospel, uitstekende voordracht van gedichten door Mevrouw Brebaard, terwijl de heer H. Bongger een inleiding hield over „Kan het humanisme, zonder mythe, een massabeweging worden?”

Nadat Zondag 's morgens iedereen een handje meehielp, was spoedig alles aan kant en zaten we kwart voor tien te luisteren naar onze vriend C. Schonk, uit Deventer, die voor de radio sprak.

Het was intussen heerlijk, zonnig warm weer geworden en, na een korte wandeling, waren we om half elf bij elkaar op het amphitheater, waar de heer H. Entjes uit Utrecht sprak over „Zinvol leven”.

Nog een uitstekende maaltijd en prettige wandeling en spoedig was het weer tijd om naar huis te gaan. Nadat de heer Coenders, als districts-voorzitter, de gemeenschap Arnhem had bedankt voor haar goede zorgen, werd besloten het volgend jaar dit Mei-weekeind te houden in Apeldoorn. U kunt dus vast gaan sparen! We hopen allen weer te zien en ook velen, die tot nu toe niet kwamen, wekken we op, kom ook eens! 't Was goed!

Amsterdam—Oud-Delft.

Veel is er veranderd en verandert er nog steeds in onze waardering van de oorzaken, de feiten en „de helden” van de 80-jarige oorlog, zo begon Prof. Dr J. Presser zijn „college” in de Kapittelzaal van het voormalig St-Aagtenklooster, thans Prinsenhof genaamd, te Delft, voor een gehoor van plm. 30 leden van ons Verbond, voor het grootste deel Amsterdammers, die op deze tweede van de kille Pinksterdagen 1950 gehoor hadden gegeven aan de oproep van het Federatiebestuur. De strijd, aldus Prof. Presser, was niet alleen een godsdienst- of vrijheidsstrijd, doch had sterke economische motieven.

De scherpe klasse-tegenstellingen deden ook hun invloed gelden. In dit verband verwees Prof. Presser naar het boek van Erich Kuttner „Het hongerjaar 1566.”

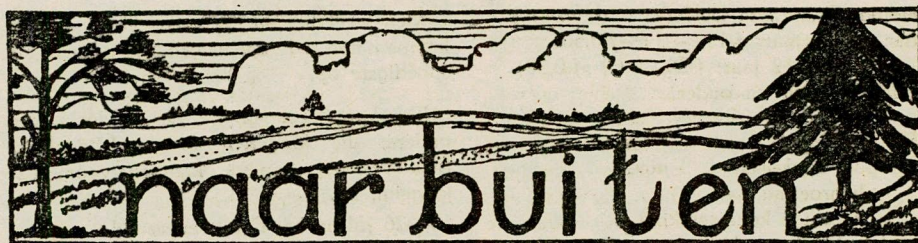
Waren wij, zo vroeg hij verder, wel zulke helden en werd er aan onze zijde niet geïntrigeerd en omgekocht? Werder niet de geestelijke belangen van een volksdeel met voeten getreden tijdens de Hervorming? Waren Ripperda en Kenau wel zulke helden of zijn zij meer als symbolen te beschouwen? Hebben wij niet in de juist afgelopen jaren geleerd, dat niet de „helden” de ware helden zijn, maar vaak de kleine mensen met al hun angsten en tekortkomingen? Dit in te zien is de winst, die ons de moderne geschiedenis-wetenschap bracht. Zoals Prof. Romein het zegt: „Menig beeld is ver-

gruisd.” Anderzijds is de nooit opdrogende cultuurbron van deze tijd van onschatbare waarde.

In dit gebouw, het Prinsenhof, werd in 1584 Willem van Oranje vermoord; zijn persoon is humanistisch-historisch van groot belang. Vaak is hij in de loop der jaren gebruikt en misbruikt. Hij was een man van controversen.

Sommigen noemen hem geloofsheld. Op politiek gebied had hij grote tekortkomingen.

Aan de inleiding was een zeer gezellige wandeling door Delft voorafgegaan. De leider, ons hoofdbestuurslid Warffemius, betoonde zich een terdege georiënteerde warmvoelende, rustig uitleggende gids. Over de 40 (verdwenen!) bierbrouwerijen, de Delftse O.I. Compagnie, de kerken, het Stadhuis, de haven voor zeeschepen, het gemeenlandshuis, kortom over alles wat Delft maakt tot een parel onder onze steden, werd op een prettige wijze kennis overgedragen. Delft kreeg reeds in 1247 Stadsrechten en in 1536 brandde het grotendeels af.

Nu we dit neerschrijven duurt het nog maar een goede maand en dan begint het eerste kamp. Wie er nu nog bij wil zijn moet voortmaken. Enkele kampen zijn tot onze vreugde reeds volgeboekt, zodat we deze keer niets anders zullen doen dan het publiceren van de volledige programma's.

Cultureel Kamp van 15—22 Juli op de Paasheuvel te Vierhouten.

Leiding. S. Koning en H. Lips.

Prijs: f 25,— (+ f 0,50 administratiekosten.)

Leeftijd: 18 jaar en ouder.

Programma:

Zaterdag: 6 uur: Opening.
's avonds: zangavond.

Zondag: ochtend: inleiding van H. Lips.
middag: wandeling of vrij.
avond: volksliederenprogramma door Sieb Koning.

Maandag: ochtend: werkgroepen.
middag: vrij.
avond: Modern realisme in de literatuur door G. W. Huijgens (gevr.).

Dinsdag: ochtend: werkgroepen.
middag: wandeling.
avond: Muziek maken en muziek beluisteren door Marie Veldhuijzen.

Woensdag: ochtend: werkgroepen.
middag: vrij.
Voordracht door B. Bolman (gevr.).

Een gezellige koffie-lunch in de restaurantkelder van het Prinsenhof, vormde de rust tussen de wandeling en bovengenoemde inleiding. Na de inleiding van de Heer Presser, volgde een zeer interessante toelichting door de Heer van der Werf uit Delft, tijdens een rondgang door het museum-gebouw, dat veel bezienswaardigheden bevat, betrekking hebbende op Willem van Oranje, de tachtigjarige oorlog en Hugo de Groot. De plaats van de aanslag door Balthasar Gerards, met kogelgaten achter glas en de werkkamer van Willem van Oranje met één van de „2 echte” boekenkisten, waarin Hugo de Groot destijds uit Loevestein (denkt U aan de traditionele tocht op 2 Juli a.s.) vluchtte, vormden enige hoofdpunten.

De deelnemers konden de drie genoemde heren en de organisator (van Zeytveld) slechts danken voor de heel goede dag. En dan verdient nog iets vermelding:de zon scheen! „Delfts-blauw” werden we dus niet van de nog gure Pinksterstormen.

N. F. J. SCHAAKE.

waar we onze ruimte ook wel voor nodig hebben. We kunnen ons voorstellen, dat er velen zullen zijn, die na het lezen van deze programma's zich als deelnemers willen opgeven, dat zij zich dan haasten.... Ons adres is

BLIJENBURGSTRAAT 1, UTRECHT.

Donderdag: ochtend: werkgroepen.

middag: spelmiddag.

avond: Betekenis en invloed van de film in het huidige cultuurleven door D. van Staveren.

Vrijdag: ochtend: werkgroepen.

middag: vrij.

avond: Onderlinge Kunstavond + Kampvuur.

Studiekamp van 5—12 Augustus in het Meenthuis te Blaricum.

Leiding: H. Lips en Dr. J. P. van Praag.

Prijs: f 25,— (+ f 0,50).

Leeftijd: 18 jaar en ouder.

Programma:

Zaterdag: 6 uur: opening.

's avonds: kennismaking.

Zondag: ochtend: De Wondere Wereld, inl. Ir. P. Schut.

middag: vrij.

avond: Muziekavond door Dr. W. Kraak (cello).

Maandag: ochtend: Het Hoogste Gebod,
inl. Dr. L. v. d. Wal.
middag: sectievergaderingen.
avond: discussie.

Dinsdag: ochtend: De Ontvouwing van het
Leven, inl.
middag: vrij.
avond: Voordracht Sprookjes van
Andersen, door Mevr. Reijne.

Woensdag: ochtend: Geloof en Rede,
inl. Dr. J. P. van Praag.
middag: sectievergaderingen.
avond: discussie.

Donderdag: ochtend: Mens in de Wereld,
inl. Dr. J. P. van Praag.
middag: sectievergaderingen.
avond: discussie.

Vrijdag: ochtend: De Mythe van het Hu-
manisme, inl. Dr. J. P. v. Praag.
middag: vrij.
avond: bonte avond.

Familiekamp van 5—12 Augustus in de Eikenhoeve te Vierhouten.

Leiding: Drs. L. v. Gelder.
Prijz: 7—12 jaar: f 19,— (+ f 0,50).
boven 12 jaar: f 26,— (+ f 0,50).
Leeftijd: 7 jaar en ouder.

Programma:

Zaterdag: aankomst $\pm$ 4 uur.
begroeting.
gezellige kennismaking.

Zondag: bezinningsbijeenkomst.
Spr. S. Kwee Swan Liat over Mens
en Natuur in het Chinese denken.
wandeling.
avond met zang van Sieb Koning.

Maandag: zwemmen in natuurbad.
's middags vrij.
inl. Opvoeding tot zelfstandigheid,
door L. v. Gelder (met discussie).

Dinsdag: Dagtocht naar het Nationale Park
„De Hoge Veluwe”, met museum-
bezoek.
rustig avondprogramma.

Woensdag: Spel en sport.
Dr. W. Kraak: Natuurleven (inl. +
excursie).
's avonds: cello - voordracht - Dr.
W. Kraak.

Donderdag: Kinderkermis — Feest voor
jong en oud.
Bezoek kasteel De Cannenburgh.
Voordracht H. Entjes uit werk van
H. R. Holst.

Vrijdag: bezichtiging van Harderwijk onder
deskundige leiding.
vrije middag.
vrolijke kampavond.

Van de kampen te Ommen, die toch reeds
volgeboekt zijn, geven we maar geen pro-
gramma. De deelnemers krijgen het later
vanzelf. Wel willen we nog de aandacht
vestigen op:

A. Kinderkamp van 15—22 Juli te Blaricum.
Leeftijd 7—14 jaar. Prijs f 21,—.

AURORA

Opgericht
1887

SLUIT ALLE SOORTEN

levens
studie
pensioen

} verzekerings

DE BEDRIJFSWINST WORDT VOOR SOCIALE DOELEINDEN BESTEED

Nadere inlichtingen.

N.V. Levensverzekering Mij. „AURORA” Herengracht 62, A'dam-C. Tel. 47006-42878

B. Jongerenkamp van 29 Juli—5 Aug. te
Rijssen. Leeftijd 17 jaar en ouder. Prijs
f 22,50.

Men weet het nu: Wie aan een van deze
kampen nog wil deelnemen, geve zich ten
spoedigste op.

Tenslotte vestigen we de aandacht van
ouders, die kinderen op de Middelbare
School hebben op de kampen voor deze
jongelui, n.l.

19—26 Juli in het Drouwenerzand.

Leiding: E. Houtsma.

Prijs f 25,—. Leeftijd vanaf 15 jaar.

26 Juli—2 Aug. in het Drouwenerzand.

Leiding: W. Geerts.

Voor deze kampen opgeven bij:

W. Geerts, Nieuwe Laan 56, Delft.

Studentenkamp.

Ook de Studentenvereniging op Huma-
nistische Grondslag organiseert een zomer-
kamp, n.l. van 4 tot 11 Juli te Noordwijker-
hout, het programma vermeldt:

H. Redeker: De moderne kunstenaar in de
crisis.

Dr. P. C. J. Reyne: Een belangrijke periode
in de moderne schilderkunst.

Dr. V. W. D. Schenk: Psychologische kant-
tekeningen bij de artistieke beleving.

Verder: Volop strand- en kampeergenoegens.
Opgeven bij W. Geerts, Nieuwe Laan 56,
Delft.

AANMELDINGSFORMULIER.

Ondergetekende meldt onderstaande personen:

naam; geslacht m/v; leeftijd

naam; geslacht m/v; leeftijd

naam; geslacht m/v; leeftijd

naam; geslacht m/v; leeftijd

naam; geslacht m/v; leeftijd

adres; plaats

voor het kamp te van 1950

tot 1950.

Te betalen bedrag f + f administratiekosten
(f 0,50) per persoon per kamp).

Betaling zal geschieden per giro/postwissel ineens/in termijnen van f
Postgiro 304960 t.n.v. Hum. Verbond, Utrecht.

Handtekening: